

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POLITOLOGIE A EVROPSKÝCH STUDIÍ

Hanna Olšanská

Analýza vztahu EU a Turecka v kontextu politiky ochrany lidských práv

Bakalářská práce

Vedoucí práce

Mgr. Jan Šmíd

OLOMOUC 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedené literatury.

V Olomouci dne

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janu Šmídovi za cenné rady, odborné připomínky a vstřícnost při vedení této bakalářské práce

Obsah

Úvod	5
1. Europeizace	10
1.1 Europeizace jako teoretický rámec.....	10
1.2 Europeizace nečlenských a kandidátských zemí	13
2. Turecko a lidská práva	15
2.1 Vývoj lidských práv v Turecku	15
2.2 Faktory ovlivňující přístup Turecka k lidským právům	19
2.3 Práva žen a jejich ochrana v Turecku.....	20
3. Evropská unie a lidská práva.....	23
3.1 Lidská práva a jejich zakotvení v primárním právu EU.....	23
3.2 Nástroje na dodržování lidských práv	26
4. Analýza vlivu Evropské Unie na vývoj lidských práv v Turecku.....	29
4.1 Působení europeizace na oblast lidských práv v Turecku	29
4.2 Práva žen v Turecku a podpora EU	31
4.3 Podpora lidských práv EU v Turecku pomocí finančních nástrojů.....	32
Závěr.....	36
Literatura	39

Úvod

Předmět a cíle práce

Tématem bakalářské práce je analýza vztahu Evropské unie (EU) a Turecka v kontextu politiky ochrany lidských práv. Turecko už od dob svého založení usiluje o to, přiblížit se západním demokratickým zemím a hodnotám na kterých jsou tyto země založeny. Tuto snahu lze demonstrovat na aktivní účasti v organizacích jako je například *Rada Evropy* či *Severoatlantická aliance*. Turecko bylo také jednou z prvních zemí, která zažádala o asociované členství v *Evropském hospodářském společenství*. Už v 60. letech došlo k podpisu asociační smlouvy známé jako Ankarská dohoda, avšak k největšímu rozvoji vzájemných vztahů začalo docházet až od konce 90. let, kdy byl Turecku udělen status kandidátské země. Politika ochrany lidských práv hraje ve vztazích EU a Turecka důležitou roli. Lidská práva jsou součástí základních hodnot EU, i proto je jejich dodržování a ochrana jednou z podmínek, kterou musí země usilující o plnohodnotné členství splnit. Faktory, které ovlivňují politiku ochrany lidských práv v Turecku je několik. Jedná se především o kemalismus a s ním spojený sekularismus a nacionalismus. Mezi další faktor lze zařadit armádu, která byla iniciátorem politických převratů v zemi, které dále ovlivňovaly další politické směřování země. Důležitý faktor představuje i politická reprezentace v čele se Stranou spravedlnosti a rozvoje. Klíčovým milníkem pro rozvoj ochrany lidských byl získání kandidátského statusu v roce 1999. Vlna reformy spjatá především s vládou strany AKP představovala výrazný posun v politice ochrany lidských práv. I přes to, že v roce 2005 byla započata oficiální přístupová jednání a Turecko se posunulo blíže k získání členství, lidskoprávní situace se v zemi začala zhoršovat.

Metodologie a výzkumné otázky

Práce je kvalitativní případovou studií, jejímž primárním cílem je analýza vztahu Turecka a Evropské unie v kontextu ochrany lidských práv. Sekundárním cílem je systematický popis nástrojů EU k vytváření tlaku na ochranu lidských práv ve třetích zemích a identifikace faktorů, které jsou klíčové pro přístup Turecka k politice ochrany lidských práv. Autorka si vzhledem ke stanoveným cílům stanovila tři výzkumné otázky, a to: 1) *Jaké faktory ovlivňují přístup Turecka k lidským právům?* 2) *Jaké nástroje využívá EU k ovlivňování politiky ochrany lidských práv v kandidátských zemích?* 3) *Jaký vliv má Evropská Unie na vývoj ochrany lidských práv v Turecku?* Jako teoretický rámec pro analýzu autorka zvolila koncept europeizace. Za pomoci europeizace autorka zkoumá, jak je Evropská Unie schopna ovlivňovat

vývoj politiky ochrany lidských práv v Turecku. K zodpovězení výzkumných otázek je využívána analytická metoda s jejíž pomocí autorka zkoumá specifické faktory ovlivňující přístup Turecka k ochraně lidských práv. Vedle analytické metody je v práci uplatněna i metoda deskriptivní, která je využívána především k přiblížení vývoje ochrany lidských práv v Turecku od založení republiky v roce 1923, i pro popis vývoje oblasti ochrany lidských práv v primárním právu Evropské Unie. Časové vymezení práce opovídá období od založení Turecka do současnosti (1923-2021).

Struktura práce

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, které se dále dělí na několik podkapitol. První kapitola práce se věnuje konceptu europeizace. Autorka ve své práci využívá koncept europeizace k demonstrování vlivu, jakým Evropská Unie působí na třetí a především kandidátské státy. Za pomoci určitých mechanismů, mezi které lze zařadit například kondicionalitu, se snaží v dané zemi pomoci svého vlivu dosáhnout k požadovaným výsledkům. V této kapitole autorka přináší systematický popis vývoje konceptu, představuje stěžejní autory a jejich myšlenky, které koncept formovaly. V druhé části této kapitoly se autorka věnuje procesu europeizace v třetích zemích, především se zaměřuje na působení europeizace v kandidátských státech.

Druhá kapitola se zabývá přístupem Turecka k ochraně lidských práv. V této části práce autorka nejprve popisuje vývoj a nejdůležitější milníky ve vývoji lidských práv v Turecku, poté zkoumá faktory, které přístup Turecka nejvíce ovlivňují. Za klíčové milníky autorka považuje roky 1923, 1981, 1999 a 2016. Prvním významným milníkem představuje rok 1923 a s ním spojený vznik samostatné Turecké republiky. Cílem prezidenta Mustafy Kemala Atatürka bylo vybudování národního státu inspirovaného západními demokraciemi. Rok 1981 je klíčový z důvodu uskotečnění vojenskému převratu a následné změny politické situace ovlivňující přístup k ochraně lidských práv. Za důležitý milník autorka považuje rok 1999, Turecko se stává kandidátskou zemí. Posledním významným milníkem je rok 2016, kdy nepovedený státní převrat vyústil v silnější sevření moci autoritářské vlády, která systematicky porušuje lidská práva.

Stát byl vybudován na ideologii kemalismu, který byla jedním z dominantních prvků turecké politické scény. Atatürk prosazoval naprosté oddělení náboženství od státu, z tohoto důvodu docházelo k reformám, které omezovaly práva muslimského obyvatelstva. Armádní převraty, které hrály v turecké historii dominantní roli jsou také jedním z významných faktorů.

Strana spravedlnosti a rozvoje (AKP) byla iniciátorem lidskoprávních reforem, které započaly poté, co se Turecko v roce 1999 stalo oficiální kandidátským státem EU. Od roku 2010 je to však právě strana AKP, která se podílí na procesu de-europeizace a značném porušování lidských práv. Tato část práce se věnuje i postoji turecké společnosti a lidskoprávním organizacím, které v Turecku působí. Důsledek vlivu těchto faktorů dopadá mimo jiné i na oblast práv žen. Zjištěné faktory autorka využívá k systematickému popisu vývoje politiky ochrany ženských práv.

Třetí kapitola se zaměřuje na přístup Evropské Unie. Nejprve přibližuje vývoj lidských práv v zakotvení primárního práva EU. Lidská práva a jejich ochrana nebyla vždy integrální součástí politiky EU. Až postupným a dlouhým vývojem, který byl i odrazem i vývoje na mezinárodní scéně, vedl k současné situaci. V dnešní době tvoří politika ochrany lidských práv jeden z klíčových aspektů vnitřní a vnější politiky EU. Kapitola se také soustředí na mechanismy, kterými EU disponuje v oblasti prosazování ochrany lidských práv. Jedním z nejdůležitějších mechanismů je kondicionalita, skrze kterou se EU snaží uplatňovat svůj vliv. Nedílnou součástí jsou finanční programy, skrze které EU usiluje o podporu a motivaci zemí k změně lidskoprávní situace v zemi.

Poslední kapitola se zaměřuje na vztah Evropské Unie a Turecka. Cílem této kapitoly je zanalyzovat vliv Evropské Unie na vývoj ochrany lidských práv v Turecku. Autorka se v první části kapitoly věnuje tomu, jak působení europeizace ovlivnilo vývoj politiky ochrany lidských práv. Vidina členství v EU a s ní spjatá europeizace měly významný vliv na reformní procesy, které byly prováděny za účelem přiblížit se Kodaňským kritériím. Vládnoucí strana AKP v minulosti využívala tématiku EU k upevnění pozice na domácí politické scéně, od roku 2010 dochází k postupnému odklonu od prosazování ochrany lidských práv. Evropská Unie je velký advokát genderové rovnosti a práv žen. Tato kapitola se zabývá také tím, jakým způsobem se EU snaží svůj postoj prosazovat i v otázce práv žen v Turecku. V neposlední řadě se kapitola soustředí na mechanismy skrze které EU uplatňuje k podpoře zlepšení lidskoprávní situace v Turecku.

Kritické zhodnocení literatury

Literaturu týkající se tématu vztahů Evropské Unie a Turecka lze hodnotit pozitivně, jedná se o poměrně oblíbené téma, tudíž lze nalézt velké množství kvalitních zdrojů. Je však nutné podotknout, že při zkoumání tématu vztahů Evropské Unie a Turecka se autoři ve velké části případů zaměřují na obecný proces integrace Turecka do EU. Jelikož se ale jedná o téma,

keré je v akademické sféře zpracováváno už několik let, začali autoři svůj výzkum směřovat na co nejkonkrétnější sféru jako jsou například lidská práva. Politika ochrany lidských práv v otázce přístupu Turecka do Evropské Unie se těší narůstající popularitě. Jedním z důvodů je fakt, že lidská práva jsou jedním z faktorů, které brání Turecku k naplnění Kodaňských kritérií.

Pro autorku bylo obtížné najít zdroje týkající se veřejného mínění občanů Turecka ohledně lidských práv a jejich ochrany. Z části je způsobeno tím, že tato šetření veřejného mínění jsou zveřejňována v turečtině, z důvodů jazykové bariéry k nim autorka neměla přístup. Dále by pro autorčinu práci byl velice přínosný zdroj, který by systematicky a konkrétně popisoval, jakým způsobem Evropská Unie ovlivňuje práva žen v Turecku.

Autorka pracovala s několika monografiemi, pro svůj výzkum využívala i články z uznávaných akademických periodik jako je *Turkish Journal of International Relations*, *Journal of Common Market Studies*, *Human Rights Law Review*, *The American Journal of International Law*, které byly získány skrze elektronické databáze jako je například JSTORE či Taylor&Francis.

Kvalitním a velmi přínosným zdrojem pro tuto práci je monografie s názvem *Europeanization and EU–Turkey Relations: Three Domains, Four Periods* od turecké politoložky Başak Alpan, která je součástí knihy *EU-Turkey Relations* vydané v roce 2021. Alpan dělí vývoj vztahů mezi EU a Tureckem do čtyř časových období od roku 1959 až do roku 2020. Každé období systematicky a velice podrobně přibližuje. Věnuje se jednotlivým lidskoprávním reformám a jejich dopadu na tureckou společnost. Tato práce je klíčová pro pochopení komplexního vztahu mezi Evropskou Unií a Tureckem.

Pro pochopení komplexní turecké historie autorka využívá monografie *Turkey: A Modern History* od nizozemského turkologa Erika-Jana Zürchera. I přes to, že tato monografie byla vydána už v roce 2004 a nepokrývá tedy celé zkoumané období, jedná se o kvalitní zdroj přínosný především pro získání informací týkající se vývoje Turecka ve 20. století.

V části práce věnující se vývoji primárního práva EU, autorka čerpá z monografie od české autorky Naděždy Šíškové s názvem *Lidskoprávní mechanismy na úrovni EU a otázky související*. Znalosti k pochopení mechanismů, skrze které EU uplatňuje svůj vliv na třetí země rozšiřuje práce s názvem *EU as Human Rights Actor* od autorek Lucie Mokré a Kristíny Jankové. Především pro část práce, které se zabývají výlučně postojem Evropské Unie představují naprosto klíčový zdroj internetové stránky jednotlivých orgánů EU. Jedná se především o *Consilium.europa.eu*, *Europarl.europa.eu*, *Eeas.europa.eu* a *Eur-lex.europa.eu*. Tyto stránky autorka využívá především při zpracovávání informací týkající se finančních

nástrojů, kterými EU disponuje v oblasti ochrany lidských práv ve třetích a kandidátských zemích.

Užitečný zdroj představují internetové stránky lidskoprávních organizací jako je *Amnesty International* či *Human Rights Watch*. Tyto stránky poskytují detailní a především aktuální informace o konkrétních sférách lidských práv. Organizace *Human Rights Watch* vydává podobně jako Evropská komise každý rok oficiální zprávy, které detailně analyzují posun Turecka v lidskoprávní oblasti. Jednotlivé sféry jsou přehledně rozděleny a přináší popis konkrétních kauz. Velice často jsou součástí těchto dokumentů i reakce zahraničních organizací.

1. Europeizace

První kapitola se zabývá konceptem europeizace. Cílem této kapitoly je systematicky popsat teoretická východiska konceptu europeizace, ta budou následně využita v analytické části práce. Kapitola je členěna do dvou podkapitol. První podkapitola se věnuje konceptu europeizace a přibližuje klíčové autory, kteří svými myšlenkami během let tento koncept formovali. Druhá podkapitola se zaměřuje na proces europeizace ve třetích a kandidátských zemích, důraz byl v tomto případě kladen především na země kandidátské.

1.1 Europeizace jako teoretický rámec

Spolu se vznikem Evropských společenství v 50. letech minulého století, se paralelně začala vyvíjet evropská studia. Teoretikové se soustředili především na výzkum evropské *policy*¹ a na pochopení procesu evropské integrace. Koncept europeizace se začal rozvíjet ke konci 80. let a pokračoval v 90. letech, kdy Robert Ladrech představil jednu z prvních definic europeizace. Paolo R. Graziano a Maarten P. Vink (2013) představili důvody, proč k největšímu rozvoji došlo až na konci milénia. Na počátku zkoumání europeizace se teoretikové soustředili především na proces implementace politik EU na domácí půdě. Později si však začali uvědomovat, že do výzkumu evropské integrace je nutno vnést nový impuls. Druhý důvod je spjat s přijetím Maastrichtské smlouvy a s ní souvisejícím nárůstem relevance politik a institucí EU. Politici aktéři v členských státech vnímali, že je nutné přizpůsobit se závazkům plynoucím z rozšiřování kompetencí EU. Zároveň se museli vyrovnávat s nově vzniklými kompetencemi v různých oblastech politiky. Europeizace se nedotýká pouze výzkumů evropských studií, zabývají se jí i jiné společenskovední obory, jako jsou politologie nebo mezinárodní vztahy (Dančák, Fiala, Hloušek 2005: 12-13; Graziano, Vink 2013: 33-36).

Termín europeizace nebyl přesně definován a je tedy velmi obtížné jej vystihnout jednotnou definicí. Každý autor či teoretik má odlišnou představu o tom, co tento koncept představuje a zahrnuje. Z tohoto důvodu je možné pracovat s celou řadou definic.

V roce 1994 Ladrech představil jednu z vůbec prvních definic europeizace, kterou chápe jako: *“...postupný proces, který mění směr a podobu politiky do té míry, že se politická*

¹ Existuje tzv. trojdimenzionální dělení politiky. Policy zahrnuje obsahovou dimenzi politiky např. rozhodnutí veřejných orgánů. Polity zahrnuje institucionální nastavení politiky. Představuje jednací rámec či podmínky, skrz který se politika uskutečňuje. Politics zahrnuje procesní dimenzi. Jedná se o činnost, skrze kterou aktéři tvoří pravidla řídicí společnost. Mezi aktéry vykonávající politics patří státy, politici či jiné entity (Institut politického marketingu 2013).

a ekonomická dynamika stává součástí organizační logiky národních politik a utváření politik” (Ladrech 1994: 70).

Na tuto definici později navazuje jeden z významných představitelů europeizace, italský teoretik Claudio M. Radaelli. Dle něj se Ladrechova definice příliš zaměřuje na národní politiku a *policy*, proto v roce 2002 přichází se svou definicí, dnes jednou z nejznámějších, kterou popsal jako: „*Procesy a) utváření b) šíření a c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, politických paradigmat, stylů, způsobů, jak dělat věci a sdílených hodnot a norem, které jsou nejprve definovány a konsolidovány při vytváření rozhodnutí EU a následně inkorporovány do logiky domácího diskurzu, identit, politických struktur a veřejných politik.*“ (Radaelli 2000: 6). Jak však poukazuje sám autor, předložené vysvětlení konceptu je velice široké a dochází tak k tzn. „*concept stretching*“². Za „europeizované“ lze považovat vše, co bylo Evropou ovlivněno, europeizace se tedy vyskytuje téměř všude a koncept tak ztrácí relevanci. Z tohoto důvodu považuje za neúčinnější řešení vnést do debaty rozlišení mezi koncepty jako je politická integrace, konvergence a harmonizace a poukázat na to, co europeizace není (Howell 2002: 9 Radaelli 2000: 6).

Kenneth Dyson a Klaus H. Goetz (2002) přišli s definicí, která proces europeizace rozděluje na dva principy a to *top-down* a *bottom-up*. Europeizaci chápali jako proces, který zahrnuje mnohem více než jen evropskou integraci. Zároveň poukazovali na nejednotné a matoucí používání termínu europeizace, který například v jedné definici odkazoval na implementaci legislativy EU, v další zahrnoval vliv diskurzu a identit (Howell 2004: 5).

Europeizace směrem *bottom-up* je přístup který analyzuje, jakým způsobem členské státy a ostatní aktéři působí a ovlivňují *politics, polity* a *policy* EU. Tedy jak je EU ovlivňována „*zdola nahoru*“, do jaké míry jsou členské státy schopny „*uploadovat*“ jejich domácí zájmy, preference do *policies* a institucí EU. Štěpánka Zemanová (2007) ve své práci argumentuje, že pokud dochází k europeizaci principem „*bottom-up*“, vládní subjekty na úrovni EU přesouvají své problémy. Naopak při opačném přístupu, tedy „*top-down*“, státní subjekty *přejímají* politiky EU. K tomuto přístupu můžeme zařadit teorie neofunkcionalismu, intergovernmentalismu a supranacionálního institucionalismu (Börzel, Panke 2015: 116).

Europeizace směrem *top-down* je opak procesu „*bottom-up*“. V tomto případě je pozornost směřována na to, jakým způsobem EU ovlivňuje procesy, instituce a politiku, ať už

² Concept stretching neboli rozpínavost konceptu. Podle Sartoriho (1970) každý vědecký koncept charakterizují dva znaky: šířka a hloubka. Šířka zahrnuje všechny subjekty, na které lze koncept aplikovat, těch je však mnoho a mají méně společného. Naopak hloubka konceptu se setkává s opačným problémem. Sníží se počet subjektů, avšak jejich analýza je detailnější (Radaelli 2000, Sartori 1970, Zemanová 2007).

v členských státech či ve třetích zemích. Soustředí se na to, jakým způsobem jsou státy schopny “downloadovat” evropské politiky na domácí půdu. Pomocí kauzálních mechanismů a procesů vyvolává EU změnu v domácí politice členských či nečlenských států. Vliv, který má EU na přední instituce členských států je nepopiratelný, můžeme jej však pozorovat i v zemích, které o členství teprve usilují, kdy se EU snaží o ovlivnění struktur třetích zemí pomocí exportu vlastního modelu vládnutí. EU ovlivňuje i státy členské, které na základě jejího vlivu na národní politiku implementují určité změny. Za externí europeizaci můžeme označit politiku rozšiřování, kam patří např. nutnost splnit Kodaňská kritéria³ (Börzel, Panke: 116-117). Za přístup upřednostňující princip *top-down*, lze považovat Radaelliho definici. Princip, který předpokládá, že změny učiněné na úrovni EU budou posléze *adaptovány* pomocí převzetí evropských mechanismů. Ve svém výzkumu zdůrazňuje také důležitost přístupu *bottom-up*, který naopak klade důraz na vliv domácích aktérů na europeizaci (Fiala, Hloušek, Pitrová, Pšeja, Suchý 2006: 5).

Johan P. Olsen se ve své koncepci europeizace snaží pochopit, jak může být pojem europeizace užitečný pro porozumění vývoje evropského *polity*. Zkoumá, co se v procesu europeizace mění, jak europeizace probíhá, ale především se zaměřuje na to, proč probíhá. Zároveň podotýká, že i přes existenci široké škály odlišných definic nemusí docházet k jejich vzájemnému vylučování, naopak se mohou doplňovat. Olsen rozvinul myšlenku, která se zabývala tím, co přesně se během europeizace mění. Na základě této myšlenky představil následujících pět typů europeizace: (1) Změna externích teritoriálních hranic, (2) rozvoj institucí vládnoucích na evropské úrovni, (3) centrální pronikání národních a subnárodních systémů vládnutí, (4) export formy vládnutí typické pro Evropu mimo evropské území, (5) politický projekt, jehož cílem je sjednocená a silná Evropa. První forma europeizace se zaměřuje na teritoriální dosah vládnoucího systému a úroveň do které se Evropa stane jednotným politickým místem. Europeizace zde probíhá skrz rozšiřovací politiky EU. Druhá klade důraz na institucionalizaci. Nejdůležitější je vybudování centra, které poskytuje určitý stupeň politické soudržnosti a koordinace. Právní instituce a normativní řád jsou založeny na vyšších konstruktivních principech a strukturách, které později usnadňují schopnost přijímat a prosazovat závazná rozhodnutí a udělovat sankce při jejich nedodržení. U třetí formy dochází

³ Tato kritéria, jež byla definována ve Smlouvě o Evropské Unii, představují závazek, který musí země usilující o členství splnit. Kritéria byla definována následovně: 1) institucionální stabilita, která zahrnuje právní stát, demokracii, ochranu menšin a lidských práv 2) tržní hospodářství a schopnost vypořádat se s konkurencí v EU 3) schopnost převzít a účinně splnit závazky členství vyplývající z členství, včetně cílů politické, hospodářské a měnové unie (Smlouva o Evropské Unii 1992).

k rozdělení pravomocí mezi různé úrovně vlády. Je nutno nalézt rovnováhu mezi centrální koordinací a lokální autonomií. Europeizace je chápána jako adaptace národních a subnárodních systémů vládnutí v evropské centru. Čtvrtá forma europeizace zahrnuje vztahy s ne-evropskými státy a jejich institucemi. Představuje export či import určité pozitivní rovnováhy, kterou ne-evropské státy později importují a tím dodávají důvěryhodnost evropským řešením na mezinárodní scéně. V posledním případě považuje autor za největší problém fakt, že neexistuje pozitivní korelace mezi výše zmíněnými typy europeizace a politicky silnější Evropou (Howell 2004: 9-15; Olsen 2002: 2-4).

Objevuje se i definice, která nahlíží na europeizaci jako na meta-teorii, která je součástí větších celků jako je neo-funcionalismus⁴ a intergovernmentalismus⁵. Meta-teorie začali politologové využívat z toho důvodu, že teorie spjaté s evropskou integrací pro ně byly příliš limitující (Howell 2004: 9-15). Na druhou stranu se objevovali autoři jako např. Ladrech, kteří se svými definicemi z těchto velkých celků chtěli vymanit (Ladrech 1994: 70-71). Avšak na europeizaci můžeme nahlížet i jako na koncept, který se zabývá studiem EU a evropské integrace, přičemž europeizace zde odkazuje především na vztahy mezi EU a členskými státy, tento vztah není limitován pouze na státy členské, ale zahrnuje i třetí země (Börzel, Panke 2016: 116).

1.2 Europeizace nečlenských a kandidátských zemí

I přes to, že se europeizace jako koncept rozvíjí od konce 80. let, studium europeizace kandidátských států je poměrně mladým fenoménem. Jeho největší rozvoj je spjat s rozšiřováním EU o státy střední a východní Evropy. Základní mechanismus, skrz který EU prosazuje europeizaci v kandidátských zemích představuje kondicionalita. Podmínky pro efektivní kondicionalitu jsou ve většině případů výhodnější pro EU než pro kandidátskou zemi. Tíha procesu stojí tedy především na straně kandidátské země, přístupový proces silně ovlivňuje a mění její politickou strukturu (Terzi 2005: 114-115).

⁴ Neofuncionalismus patří mezi základní teorie evropské integrace. Tento termín představil v 50. letech 20. století Ernst Haas. Hlavními aktéry v evropské integraci jsou ne-statní aktéři (elity) usilující o vznik nového politického centra (Graziano, Vink 2013: 33-36).

⁵ Intergovernmentalismus jako teoretický přístup k evropské integraci začal vznikat v 60. letech 20. století, je spojen především s teoretikem Stanleym Hoffmannem. Intergovernmentalismus se na rozdíl od neofuncionalistů soustředí především na pohled národních států, které považuje za hlavní aktéry integrace (Graziano, Vink 2013: 33-36)

Je větší pravděpodobnost, že europeizace v kandidátských státech bude probíhat, pokud tomu bude domácí politická struktura nakloněná. Kandidátské státy nejsou schopny ovlivňovat politiku EU zevnitř – tedy „*uploadovat*“ jejich zájmy na úroveň EU, nemohou tedy ani určitým politikám oponovat. Specifickým rysem europeizace v kandidátských zemích je způsob, jakým ovlivňuje jejich *polities*. EU uplatňuje vliv na základní principy liberální demokracie, avšak vliv uplatňovaný na *polities* je ve srovnání s *policy* omezenější, nejméně dotčenou je oblast *politics* (Sedelmeier 2006: 17, Schimmelfenning 2007).

Frank Schimmelfenning (2010) rozdělil působení europeizace skrz přímé a nepřímé mechanismy. Mezi přímý mechanismus se řadí výše zmíněná *kondicionalita*, v tomto případě usiluje EU o šíření svých pravidel vládnutí výměnou za členství. Do přímého mechanismu se řadí i proces *socializace*. Zde EU seznamuje externí aktéry s principy a pravidly evropského vládnutí, avšak na rozdíl od kondicionality se jedná o méně „násilnou“ formu europeizace. Pokud státy vnímají a respektují EU jako autoritu a jsou přesvědčeny o patřičnosti pravidel, jsou přijímání a zavedení pravidel více nakloněny. Mezi nepřímý mechanismus patří *externalizace*, v rámci níž se EU nesnaží aktivně prosazovat či rozšiřovat pravidla vládnutí, spíše usiluje o nepřímé ovlivňování třetích zemí. V tomto případě se jedná především o pravidla týkající se trhu, proto externí aktéři pravidla EU přijímají. Jejich porušení by přineslo zvýšení nákladů a s nimi spojené finanční ztráty. Posledním mechanismem je *imitace*. Tento model probíhá u států, které nejsou v mezinárodním prostředí natolik etablované a stejně jako u socializace se jedná o státy, které vnímají EU jako autoritu. Tyto státy se často potýkají s problematickou situací, přičemž adaptace modelu vládnutí EU se jeví jako jedno z řešení. (Schimmelfenning 2010: 3-8).

Tlak, který je na kandidátské země skrz kondicionalitu vyvíjen, lze přirovnat ke tlaku, který je uplatňován na členské státy např. skrz Evropskou měnovou unii. V obou případech by po nesplnění požadavků, které EU obou skupinách vyžaduje, došlo k zamítnutí členství (Gwiazda 2002: 12).

Vliv europeizace ve vnějších vztazích EU se odráží ve velkém množství oblastí. Klíčovou oblastí působení vlivu je i sféra ochrany lidských práv. Pomocí speciálních nástrojů je EU schopna uplatňovat svůj vliv na zlepšení situace na mezinárodní scéně. Aktivně se zasazuje o prosazování lidských práv v kandidátských zemích. Za nejznámější příklad lze uvést Kodaňská kritéria, avšak její vliv se vztahuje i na všechny třetí země (Mokrá, Janková 2018: 93- 94).

2. Turecko a lidská práva

Druhá kapitola se zabývá tématem lidských práv v Turecku. Cílem kapitoly je nalézt odpověď na otázku *Jaké faktory ovlivňují přístup Turecka k lidským právům?* Kapitola je členěna do dvou podkapitol. První podkapitola se nejprve obecně věnuje konceptu lidských práv, jejím cílem je představit klíčové milníky, které byly zásadní pro vývoj lidských práv Turecku. Druhá podkapitola identifikuje faktory, které v dnešní době ovlivňují přístup Turecka k ochraně lidských práv.

2.1 Vývoj lidských práv v Turecku

Konec první světové války a změna mezinárodního prostředí přinesly rozpad politických celků jako byla např. Osmanská říše. Tu nahradila Turecká republika založená 29.10. 1923. V zemi začalo postupně docházet k četným reformním procesům, které měly přispět k modernizaci a westernizaci státu (Bacioglu 2020: 29). Autorem těchto reforem byl nově zvolený prezident Mustafa Kemal Atatürk, jehož cílem bylo vytvořit stát, který se bude podobat západním demokraciím. Důraz byl kladen jak na změny institucionální, tak na změny sociální. Nově vzniklá republika byla založena na ideologii, která se později stala známou jako tzv. kemalismus či atatürkismus. Tato ideologie byla založena na šesti principech a to: republikanismu, etatismu, populismu, reformismu a především nacionalismu a sekularismu. Cílem Atatürka bylo vytvoření nové národní identity a oddělení náboženství a státu, za účelem kontroly náboženského establishmentu. Odklon od islámu, který byl v době Osmanské říše dominantní silou, hrál při utváření nového národního státu klíčovou roli.

Působení vlivu sekularismu a perzekuce muslimského obyvatelstva lze demonstrovat na několika náboženských reformách. Zákon z roku 1925 známý jako Hat Law, zakázal nošení hijabu, turbanu a klasické pokrývky známé jako fez⁶ (Bellafiore 2016: 6; Zürcher 2004: 173). Za porušení zákona jedincům hrozilo až odnětí svobody, ke kterému došlo v 808 případech. Dále bylo popraveno 57 jedinců, kteří s tímto zákonem nesouhlasili. Podle státu podněcovali tito jedinci ostatní občany k revoltě proti státním opatřením (Nereid 2011: 707). Ve stejném roce probíhaly další reformy omezující svobodu náboženství, došlo k uzavření významných náboženských míst pro muslimské věřící jako jsou *türbes*⁷ a *tekkes*. Atatürk k tomuto kroku přistoupil, protože podle něj náboženští lídři pod záminkou komunity a náboženství lákali

⁶ Jedná se o klasickou pokrývku hlavy, která vznikla v Maroku v 19. století a později se rozšířila do dalších zemí (Britannica 2022).

⁷ Hrobka či mauzoleum. Původně vznikla v Iránu v době vlády Seldžudské dynastie v polovině 11. století, později se rozšířila i území Iráku a Turecka. Typickým architektonickým prvkem je kónická střecha. (Britannica 2022).

občany k politické aktivitě (Kezer 2015: 66). S anti-náboženskými reformními procesy se ve společnosti zvedla velká vlna odporu, během které bylo téměř 7 500 lidí uvězněno a 660 lidí popraveno (Zürcher 2004: 173).

Principy sekularismu se později odrazily i v ústavě z roku 1928, která anulovala článek č. 2 prohlašující islám hlavním státním náboženstvím. V roce 1937 došlo k další úpravě ústavy, která ukotvila kemalismus jako oficiální státní ideologii (Bacioglu 2020: 25-30). Jako uplatňování principu sekularismu lze vnímat i zrušení *Ministry of Sharia*, které představovalo nejvyšší náboženskou autoritu v zemi. Bylo zakázáno praktikovat sufismus, došlo k uzavření islámských chrámů i tradičních islámských školy. Kemalisté věřili, že modernizace státu bude dosaženo pomocí regulace náboženství (Akyol 2019: 3).

I přes snahu přiblížit se evropským demokraciím skrz reformní procesy, nebylo Turecko demokratickým, nýbrž autoritářským režimem. Od založení republiky v roce 1923 do roku 1946 vládla v Turecku jedna politická strana, konkrétně Republikánská lidová strana, založená Atatürkem v roce 1923. V roce 1931 republika oficiálně přijala systém jedné politické strany, opoziční síly byly v této době úspěšně potlačovány (Bacioglu 2020: 25-30).

Princip nacionalismu preferoval vytvoření kulturně homogenního národa. S tím také souvisely praktiky diskriminující etnické a náboženské menšiny, které započaly už ve Smlouvě z Lausanne, jež upravovala vztah menšin v nově vzniklém státě. Republika uznávala pouze menšiny, které byly muslimského vyznání. Menšiny jako Řekové, Arméni, Židé či křesťané ve společnosti těžko hledali své místo (Bacioglu 2020: 25-30).

Klíčovým prvkem turecké společnosti je role armády. Ta zaujímala významnou pozici už v období Osmanské říše, která vznikla jako vojenský stát (McCarthy 1997: 123; Straw 2013: 121). Tuto pozici si udržela i v nově vzniklé republice. Provázanost s armádou byla viditelná i v politické reprezentaci. Samotný Atatürk a další politické osobnosti byli původně vojenskými důstojníky či byli s armádou jinak propojeni (Amraoui, Edroos 2018).

Armáda je vnímána jako symbol ochrany sekulární republiky a kemalistických principů, což lze demonstrovat i na několika vojenských převratech, které proběhly v letech 1960-2016 (Bacioglu 2020: 34; Dorronsoro & Gourisse 2015: 609). Všechny tyto převraty byly motivovány vidinou udržet Turecko jako sekulární stát a zabránit pronikání islámu do politiky (Amraoui, Edroos 2018). Významnou pozici armády lze demonstrovat i na článku 35 Tureckého armádního zákoníku, který uděloval turecké armádě povinnost chránit Tureckou republiku a její území (Daily Sabah 2013). První vojenský převrat proběhl v roce 1960, v době vlády Demokratické strany. Postoj této strany k islámu nebyl natolik striktní jako u CHP. Došlo k opětovnému otevření mešit a o škol pro islámské duchovní. Docházelo však k potlačování

svobody projevu a rostla cenzura. Armáda jako ochránce kemalistických hodnot zasáhla, svrhla vládu a nastolila vládu vojenskou. K nastolení pořádku se odkazovala armáda při převratu v letech 1971 i 1980. Během převratu v roce 1980 došlo k rozpuštění parlamentu, všechny politické strany musely pozastavit činnost, později byly zrušeny, většina politických lídrů byla uvězněna a došlo k vyhlášení stanného práva. Všechna moc byla situována do rukou *National Security Council*, který byl založen při předchozím vojenském převratu v 60. letech. Členy tohoto orgánu se stali postupně pouze příslušníci armády a následně byli dosazováni do řídicích pozic, ať už se jednalo o školství či média. Tento krok vedl k určité formě cenzury v podobě zatýkání novinářů a uzavírání mediálních společností. Založení *Higher Education Authority* vedlo k cenzuře na univerzitách, více než 300 vysokoškolských profesorů bylo propuštěno, spousta z nich dobrovolně odešla. Během vojenského režimu bylo zatčeno více než 80 tisíc lidí, lidskoprávní organizace i Evropská společnost poukazovala na násilné praktiky, kterých se režim na občanech dopouštěl (Aljazeera 2016; Alpan 2021: 112-113; Zürcher 2004: 279-280). Došlo k hromadným soudům, mezi obžalované patřili především politické strany jako National Salvation Party (NSP) či Stran kurdevských pracujících (PKK). V době, kdy u moci byla turecká armáda, došlo k vyhlášení téměř 3 600 rozsudků smrti a 20 z nich bylo vykonáno (Zürcher 2004: 280). Vojenský převrat v 80. letech lze vnímat jako přelom v rámci lidskoprávní oblasti v Turecku. V předešlých letech docházelo k porušování lidských práv a svobod, represe však nebyly natolik závažné jako po převratu (Çakmak 2003: 71).

I přes turbulentní vývoj ochrany lidských práv ve 20. století se Turecko snažilo stát se součástí moderního světa a zařadit se po bok demokratických zemí, pomocí členství v několika mezinárodních organizacích a účasti na několika mezinárodně uznávaných smlouvách dotýkajících se lidskoprávní oblasti. Turecko se stalo jednou z 48 signatářských zemí *Všeobecné deklarace lidských práv*⁸ přijatou OSN. Řadí se mezi zakládající členy Rady Evropy a zároveň je jedním ze signatářů *Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod* z roku 1950 (Turkish Ministry of Foreign Affairs 2022). Od konce 50. let, se začíná postupně vyvíjet diplomatický vztah mezi Tureckem a Evropským hospodářským společenstvím. Turecko bylo jednou z prvních zemí, která podala žádost o asociované členství. Na základě turecké žádosti

⁸ Tato deklarace představuje přelomový okamžik k ochraně lidských práv. Skládá se ze 30 článků, které stanovují lidská práva a svobody, příslušící každému jedinci bez rozlišování na základě rasy, pohlaví, náboženství a další. Mezi tato práva patří například právo na život, svobodu, svobodné vyjadřování. Dále právo vymezující, že žádná lidská bytost nesmí být mučena, či podrobena krutému trestu, nesmí být držena jako otrok. Poslední článek uvádí, že žádná vláda, či skupina se nesmí dopouštět činů, které by potlačovaly práva a svobody uvedené v deklaraci. I přes to, že deklarace není právně závazná, představuje základní stavební kámen, na který později navázaly právně závazné smlouvy, je využívána při utváření národních či mezinárodních zákonů a norem (Amnesty International 2022).

byla v roce 1963 podepsána asociační smlouva známá pod názvem Ankarská dohoda (Alpan 2021: 112; European Commission 2022). Touha Turecka zařadit se mezi členy Evropských společenství byla později jedním z klíčových faktorů, který ovlivňoval vývoj lidských práv v zemi (Bacioglu 2020: 33; Straw 2013: 15).

V 90. letech byly státní represe a omezování lidských práv spojeno s ozbrojeným konfliktem mezi Tureckem a Stranou kurdských pracujících, který nadále upevňoval klíčovou pozici armády ve společnosti. Na jihovýchodě Turecka, v oblasti obývané převážně kurdským obyvatelstvem se armáda dopouštěla násilí na kurdské menšinu (Kurban 2020: 65).

K výrazné změně však dochází ke konci 90. let. Touha zařadit se mezi členy EU začala ovlivňovat reformní procesy v oblasti lidských práv. S tímto procesem souvisí i další klíčový aktér, který ovlivnil přístup Turecka k ochraně lidských práv. Strana spravedlivosti a rozvoje, známá také jako AKP a s ní spojená osoba Recep Tayyipa Erdoğan. Při své první účasti ve volbách v roce 2002 byla strana schopna získat většinu hlasů a od této doby se drží v popředí politické sféry. Vládu AKP lze rozdělit do několika časových období. První období lze datovat od roku 2002 do roku 2010. V této době se strana soustředila na témata jako lidská práva a demokracie. Zahraniční politika se zaměřovala na desekuritizaci, Turecko začalo působit jako mírotvorce regionu (Caman 2020: 179).

AKP se na začátku projevovala jako reformní strana, zdůrazňující demokratické hodnoty. Kroky strany byly v této době plně podporovány liberály, demokraty, ale i kurdskou menšinou. Od roku 2003 do roku 2004 přijal parlament 261 nových zákonů, většina se dotýkala lidských práv a svobod, jako například zrušení trestu smrti nebo zvýšení svobody projevu. Zlomovým okamžikem byly reformy týkající se situace kurdské menšiny, které bylo uděleno povolení na výuku kurdského jazyka a povolení v něm vysílat. Když vstoupila AKP do turecké politiky, profilovala se jako konzervativní strana v sekulárním státě (Arat 2021: 3). Od roku 2011 však lze pozorovat změnu diskurzu AKP strana se postupně začala přiklánět k ideologii politického islámu. Důvodem byla touha po oslovení konzervativnějších voličů. Toto období se v značuje také změnou politického diskurzu, strana se aktivně snažila o nastolení autoritářské vlády v čele s Recepem Tayyipem Erdoğanem. Ze strany opozice se začaly objevovat první náznaky kritiky. Opozice se začala obávat počínajícího odklonu od sekularistických principů. Erdoğan se naopak začal obávat zástupců opozice, byl přesvědčen že plánují jeho svržení. Podle dokumentu Human's Rights Watch, strana AKP po roce 2005 přestala klást důraz na demokratické reformy, nejvíce byla zasažena svoboda projevu, docházelo k perzekuci novinářů a aktivistů. V průběhu let dochází ke zhoršování situace v zemi (Human Rights Watch 2021).

2.2 Faktory ovlivňující přístup Turecka k lidským právům

Faktorů, které ovlivňují přístup Turecka k lidským právům existuje velké množství, ve většině případů jsou tyto faktory velice úzce propojeny a navzájem se ovlivňují.

Politický faktor

Jedním z důležitých faktorů je bezesporu vládnoucí strana AKP a především její lídr a současný prezident republiky Erdoğan. Jako příklad lze uvést původně poklidný protest směřující proti plánům zbourat park Gezi v centru Istanbulu v roce 2013. Tyto protesty se zvrhly a začaly se šířit po celé zemi. Původní záměr nahradil protest proti potlačování lidských práv a svobod. Tato situace trvala celkem 134 dní, poté byly protesty násilně potlačeny policejními jednotkami, včetně využití slzného plynu či vodních děl. Více než 8 000 lidí bylo během policejních zásahů zraněno, nejméně pět z protestujících přišlo o život. Prezident Erdogan demonstranty označil za „teroristy“, více než polovina tureckých občanů sdílela stejný názor, jednalo se především o voliče strany AKP (Carnegie Europe 2019; Hahn 2018).

Armáda sehrála důležitou roli i v roce 2016, který byl pro lidská práva v Turecku stěžejní. Její složky se pokusily o státní převrat a svržení vlády AKP v čele s autoritářským prezidentem Erdoganem (Bacioglu 2020: 38-39). Na rozdíl od ostatních státních převratů, které v turecké historii proběhly, byl tento odlišný, protože se armádním složkám nepodařilo dosáhnout svržení vlády. Klíčovým prvkem tohoto převratu byli občané, jelikož s převratem nesouhlasili a svůj názor dali jasně najevo. Za pokus o převrat bylo obviněno hnutí Gülen a jeho lídr Fethullah Gülen, který byl dříve Erdoğanovým blízkým spojencem. V návaznosti na vojenský převrat byl ve státě vyhlášen nouzový stav, který trval tři měsíce. Turecko v této době pozastavilo svou participaci na *Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod*. Následně došlo k obrovské vlně perzekucí ze strany státu. Nejméně 152 tisíc úředníků bylo propuštěno, někteří z nich byli odsouzeni. Zároveň bylo propuštěno velké množství učitelů a akademiků na základě údajných vazeb na hnutí. Více než 80 občanů bylo odsouzeno za podílení se na vojenském převratu (Al Jazeera 2017; Bacioglu 2020: 39). Kromě omezení svobody jedinců byla omezena i svoboda projevu zavedením cenzury. Ta postihla internetové zpravodajské weby i další mediální prostředky, mimo jiné došlo k perzekucím novinářů (Amnesty International).

AKP se v průběhu svého působení snaží o snížení vlivu armády. Jedním z příkladů je i upravení článku 35 Tureckého armádního zákoníku. Armáda už neměla dohlížet nad situací v republice, ale chránit ji před vnějšími hrozbami (Amraoui, Edroos 2018, Hafezi 2013)

Společenský faktor

Významnou roli v oblasti lidských práv v Turecku sehrávají lidskoprávní organizace. V návaznosti na porušování lidských práv a svobod, ke kterým docházelo po vojenském převratu v 80. letech, byla 98 aktivisty v roce 1986 založena první lidskoprávní organizace İnsan Hakları Derneği (IDH). Její vznik podnítil zmíněný převrat v a následné porušování práv uvězněných občanů. V této době v Turecku neexistovaly odbory či organizace, kam by se občané mohli obracet pro pomoc. (International Helsinki Federation for Human Rights 2006).

Ještě v 90. letech se v Turecku neobjevovalo velké množství lidskoprávních organizací, IDH patřilo mezi jednu z mála organizací, která v Turecku aktivně působila. Turecká vláda se aktivně snažila organizaci a její členy zastrašit prostřednictvím mučení, omezování na lidských právech a svobodách, vězněním a v nejbrutálnějších případech i smrtí. Poté co se AKP dostala k moci, v rámci procesu přibližování se Kodaňským kritériím, byla zahájena řada reforem a došlo k zahájení institucionalizace ochrany lidských práv. Nestátní neziskové organizace, které otevřeně kritizovaly vládní postupy však nebyly k procesu institucionalizace přizvány. Došlo k založení lokálních komisí, které měly za úkol monitorovat lidskoprávní otázky a implementaci nové lidskoprávní legislativy. Ty však nebyly plně nezávislé, byly pod kontrolou státních představitelů. Zároveň během vytváření reforem a implementaci nové legislativy nebylo využito potenciálu organizací (Casier 2009: 2-6, İnsan Hakları Derneği, Tremblay 2004). Lidskoprávní organizace a aktivisté bojující za ochranu lidských práv sehrávají důležitou roli v i dnešní turecké společnosti. Avšak velice častým problémem je jejich perzekuce ze strany vlády. Velice často jsou tito jedinci obviňováni za vedení teroristické organizace či za hanobení státu. (HRW 2022).

Přes to, že se situace ohledně lidských práv v Turecku nezlepšuje, je důležité poukázat na to, jaký názor na lidská práva sdílí turecká společnost. Na základě šetření provedeného za spolupráce Amnesty International a společnosti MetroPOLL z roku 2019 bylo zjištěno, že až 84 % obyvatel je přesvědčeno, že všichni lidé mají právo na lidská práva bez rozdílu etnicity či náboženského vyznání. Ve společnosti také panuje shoda na tom, které oblasti lidských práv by měly být nejvíce ochraňovány. Mezi ně patří především práva dětí a práva žen. Důležitým aspektem je aktivní participace občanů. I přes to, že většina společnosti podporuje ochranu lidských práv, ve většině případů se na jejich ochraně aktivně nepodílí, ať už formou finančních příspěvků lidskoprávním organizacím či účastí na lidskoprávních kampaních (Öney 2019).

2.3 Práva žen a jejich ochrana v Turecku

Oblast, kde lze vliv faktorů reprezentujících přístup Turecka k lidským právům nejlépe

demonstrovat jsou práva žen. První fázi vývoje lze datovat mezi roky 1923-1938. Ta je spjatá především s osobou Atatürka a snahou přiblížit se západním demokraciím. Díky četným prozápadním reformám, které v této době probíhaly, došlo k přijetí Švýcarského občanského zákoníku, na jehož základě ženy před zákonem získaly rovnost s muži při rozvodovém řízení či při svěřeni dítěte do své péče. (Diner, Toktaş 2010: 44). Mezi další reformy, které byly v této době přijaty, patřil zákaz polygamie či právo na vzdělání (Zambrana 2021).

Byl to právě Atatürk, který se zasadil o udělení volebního práva ženám, kterého se dovolávala mnohá ženská hnutí. V roce 1930 bylo ženám uděleno volební právo nejprve ve volbách komunálních, o čtyři roky později mohly ženy volit i ve volbách parlamentních. Turecko tímto činem předběhlo i nemalé množství západních demokracií. V tomto procesu sehrály velkou roli i ženské organizace. Především první ženská turecká politická strana Women's People Party či asociace Turkish Women's Association. (Coşar, Onbaşı 2008: 327; Diner, Toktaş 2010: 44-46).

Role armády a vojenské převraty, které během 20. století otřásaly tureckou společností, byly dalším klíčovým faktorem, jež významně ovlivnil postavení žen v turecké společnosti. Proč tomu tak bylo právě v tomto období, autorky Simten Coşar a Funda Gençoğlu Onbaşı, připisují měnícímu se politickému prostředí. Během vojenského převratu a následnému zrušení existujících politických stran, ženská hnutí tuto situaci využila ve svůj prospěch a docházelo k jejich časté reorganizaci a modernizaci. Ovlivněná feministickými hnutími ze západu, turecká hnutí se soustředila na problematiku sexuálního obtěžování, diskriminace na pracovišti či problematice znásilnění. Feministická hnutí vnímala stát jako součást patriarchy, ve většině případů s ním odmítala veškerou spolupráci, k pozvolné změně docházelo až v 90. letech. Ještě v 80. letech Turecko ratifikovalo *Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen*, v roce 1998 došlo k přijetí zákona č. 5636, který měl ochraňovat ženy před domácím násilím. I přes určité deficity, jimiž Turecko v této oblasti disponovalo, byly uvedeny v platnost zákony, které například stanovily minimální věk manželství na 18 let nebo trestaly znásilnění v manželství (Farooq 2021). I přes to, že u AKP lze od roku 2010 pozorovat značný odklon od prozápadních reforem v roce 2014 ratifikovala Istanbulskou úmluvu, také známou pod názvem *Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí*. Jejím cílem je především důsledná prevence násilí na ženách a domácího násilí, ochrana jeho obětí a stíhání pachatelů (Zambrana 2021). Je důležité podotknout, že Turecko bylo vůbec první zemí, která smlouvu ratifikovala. V roce 2021 turecký prezident Recep Tayyip Erdoğan oznámil, že Turecko od smlouvy odstoupí. Důvodů bylo několik. Podle některých konzervativních a islamistických členů vlády tato smlouva ničí rodinné a sociální hodnoty,

zvyšuje rozvodovost a je zneužívána členy LGBT komunity k protěžování a “normalizování” homosexuality (Stockholm Center For Freedom 2021). Odstoupení od úmluvy ve společnosti vyvolalo velký odpor, tisíce lidí vyrazilo do ulic proti demonstrovat proti tomuto rozhodnutí. Mezi protestujícími se objevovala hesla, která volala po znovupřijetí Istanbulské úmluvy nebo heslo hlásající “Turecko je hřbitovem žen” (Zamba 2021). Tento krok je kontroverzní i z právního hlediska, jelikož Erdogan pro odstoupení využil prezidentský dekret. Sám uvedl, že tento krok je legální, podle něj se jednalo o rozhodnutí, které nemělo být učiněno parlamentem, protože opozice o této problematice nic neví (Zambrana 2021).

Prezident Erdogan se nechal slyšet, že i přes to, že Turecko od úmluvy odstoupilo, má vláda připravené své vlastní právní předpisy, které ji mají nahradit. Dále uvedl, že násilí páchané na ženách je pro jeho vládu velice citlivá problematika. Avšak jak poukazuje Umar Farooq, Erdoganův postoj vůči rovnosti žen je poněkud diskutabilní. V průběhu let často nabádal ženy k tomu, aby se navrátily k jejich tradiční roli matek a hospodyněk, zdůrazňoval, že rovnost mezi mužem a ženou není možná, jelikož je to proti přírodě (Choukroune, Gulel 2021). Země se dlouhodobě potýká s problémy násilí páchaného na ženách, v nejhorších případech dochází i k četným případům femicid⁹. Jen během prvních 12 hodin od odstoupení od úmluvy, bylo v Turecku zabito 12 žen. Od začátku vlády AKP bylo v Turecku zabito 6 732 žen a každým rokem číslo narůstá (Choukroune, Gulel 2021).

Lidská práva a jejich ochrana jsou tématem, které se v Turecku začalo objevovat po založení samostatné republiky na začátku 20. let 20. století. V této době byly lidskoprávní reformy spojovány především se snahou vytvořit moderní, sekulární stát, který by se přiblížil západním demokraciím. Klíčovou osobou, která stála za většinou reforem byl první turecký prezident Mustafa Kemal Atatürk. Na vývoj lidských práv mělo vliv mnohem více faktorů například kemalismus, sekularismus, armáda či v posledních 20 letech především strana AKP. Oblast, ve které se tyto faktory projevovaly nejvíce jsou práva žen, která jsou v dnešní době v Turecku porušována

⁹ Jedná se o vraždu, která byla činitelem spáchána právě z toho důvodu, že obětí byla žena či dívka. Většina případů femicidy je spáchána muži, nejčastěji se jedná o partnery či ex-partnery. Zahrnuje sexuální násilí, domácí násilí či zavražďování (World Health Organization 2012).

3. Evropská unie a lidská práva

Třetí kapitola se zabývá Evropskou Unií a jejím přístupem k lidským právům. Cílem této kapitoly je nalézt odpověď na otázku *Jaké nástroje využívá EU k ovlivňování politiky ochrany lidských práv v kandidátských zemích?* Kapitola je členěna do dvou podkapitol. První podkapitola zkoumá, jakým způsobem byla lidská práva ukotvena v primárním právu EU a jak se oblast ochrany lidských práv v EU rozvíjela. Druhá podkapitola se zaměřuje na nástroje, kterými EU v oblasti ochrany lidských práv disponuje, a skrze které EU prosazuje jejich dodržování.

3.1 Lidská práva a jejich zakotvení v primárním právu EU

Lidská práva a jejich ochrana reprezentují jednu z nejdůležitějších složek vnitřních i vnějších politik Evropské unie. Za současným postojem EU však stojí dlouhý a poněkud obtížný vývoj. Myšlenka, že lidská práva a jejich ochrana byla klíčovým prvkem EU už v jejich začátcích, není úplně pravdivá. I přes to, že v současné době představují lidská práva jednu ze základních hodnot, kterou EU vyzdvihuje a prosazuje¹⁰, v historii Evropských společenství nebyla ochrana lidských práv oblastí, na kterou by se Společenství primárně soustředila, byla stavěna spíše do pozadí.

Tři zakládající smlouvy o evropském společenství¹¹ se kromě menších výjimek jako například čl. 119 věnující se nediskriminaci na základě pohlaví a zajištění rovnocenného odměňování mužům a žen při výkonu práce, oblasti lidských práv nevěnovaly (Smlouva o založení EHS 1957: čl. 119, Smekal 2014: 85). Důvodů k nezahrnutí lidských práv do zakládajících smluv existuje několik. Velice často je vyzdvihován argument, který tvrdí, že evropská společenství byla založena především za účelem obchodu s uhlím a ocelí, primárním cílem byla hospodářská či ekonomická integrace, nikoli lidskoprávní ochrana. Nepředpokládalo se, že hospodářská unie začne později zasahovat i do jiných oblastí (Šišková 2021: 52).

Další důvod se zaměřuje na mezinárodní právo, které bylo kvůli dopadům druhé světové války považováno za poněkud oslabené - v případě střetu by nebylo schopné postavit se právu

¹⁰ Prosazování lidských práv ze strany EU ve vnější politice lze demonstrovat na příkladu Kodaňských kritérií, které musí země žádající o členství naplňovat (EUR-Lex 2022).

¹¹ Mezi trojici zakládajících smluv se řadí: Smlouva o založení Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO), také známá jako Pařížská smlouva, která byla podepsána v Paříži 18. dubna 1951 a vstoupila v platnost 23. července 1952, Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství (EHS) a Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (EUROATOM), obě tyto smlouvy byly podepsány 25. března 1957, v platnost vešly 1. ledna 1958 a jsou známy pod souhrnným názvem Římské smlouvy (EUR-Lex 2022).

národním a vynutitelnost ochrany lidských práv by byla téměř nemožná. S tím souvisí i další argument týkající se malé ochrany lidských práv v soudnictví (Smekal 2014: 85). V této době již v Evropě fungovala jiná organizace, zřízená za účelem ochrany demokracie, která se věnovala i ochraně lidských práv. Jedná se o Radu Evropy¹², která byla založena 5. května 1949. Existence Rady Evropy byla pro oblast lidských práv důležitá především z toho důvodu, že dala vzniknout klíčovému dokumentu *Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod*, která čerpala inspiraci z *Všeobecné deklarace lidských práv OSN*. *Úmluva*, která vstoupila v platnost v roce 1953, byla prvním právně závazným dokumentem v lidskoprávní oblasti a jednalo se tak o přelomovou událost (Council of Europe 2022).

I přes to, že snahy o zařazení oblastí lidských práv do zakládajících smluv lze vyzorovat už při pokusu vytvoření Evropského politického společenství v 50. letech, se první zmínka o lidských právech objevila až v Jednotném evropském aktu¹³. Nejednalo se však o natolik podstatnou změnu, lidská práva byla společně s odkazem na *Úmluvu a Evropskou sociální chartu*¹⁴ zařazena jako součást Preambule, která uvádí, že na základě těchto smluv bude Společenství prosazovat demokracii a lidská práva (Jednotný evropský akt 1987; Smismans 2010: 49).

Ještě před podpisem JEA iniciovala Evropská komise vznik dokumentu, který vešel v platnost pod názvem *Společná deklarace základních práv*. Deklarace spojila instituce Evropské komise, Evropské rady a Evropského parlamentu, které se podpisem zavázaly k respektu lidských práv při výkonu svých pravomocí. Jedná se o důležitou součást vývoje debaty lidských práv ve Společenství, i přes to, že se Deklarace nepokusila o jejich bližší vymezení či specifikaci (Šišková 2021: 53). V období 80. let došlo k přijetí velkého množství deklarací věnujících se lidskoprávním otázkám. Mezi ně patří *Společná deklarace proti rasismu a xenofobii z roku 1986*, *Deklarace základních práv a svobod z roku 1989* obsahující 24 článků se základními právy občanů Evropských společenství. Dále *Deklarace o antisemitismu, rasismu a xenofobii z roku 1990* a *Deklarace o lidských právech z roku 1991* (Šišková 2021: 54). I přes to, že se nejedná o právně závazné dokumenty, jejich podpisem dalo Společenství jasně najevo svůj postoj a směr dalšího postupu.

¹² Rada Evropy byla založena 10 státy s myšlenkou zajištění evropské integrace a spolupráce. Hlavním důvodem byla prevence dalšího ozbrojeného konfliktu v Evropě (Douglas-Scott, Hatzis 2018: 17).

¹³ Jednotný Evropský Akt byl podepsán 17. a 28. února 1986, v platnost vstupuje 1. července 1987 (EUR-lex).

¹⁴ Evropská sociální charta je mezinárodní smlouvu vydaná členy Rady Evropy týkající se sociálních a ekonomických práv. Charta garantuje práva týkající se zaměstnání, zdraví, přístupu ke vzdělání. Speciální důraz je kladen na ochranu zranitelných osob jako jsou senioři, děti či osoby s postižením. První verze byla přijata 18. října 1961, v platnost vstoupila v roce 1965 (Council of Europe 2022).

První větší změnu v právním ukotvení lidskoprávní oblasti přinesla až Maastrichtská smlouva¹⁵ také známá jako Smlouva o Evropské Unii. Článek 6 Smlouvy o Evropské Unii uvádí, že „*Unie je založena na principech svobody, demokracie, respektu pro lidská práva a svobody a právního státu.*“ (Smlouva o Evropské Unii 1993). Avšak smlouva selhala ohledně ošetření ochrany výše zmíněných práv Evropský soudním dvorem, čl. 6 nebyl právně vynutitelný a ESD jej nemohl využívat jako pramen na jehož základě by prováděl rozsudky (Rincón–Eizaga 2008:132).

Důležitou změnu zavedla Amsterdamská smlouva¹⁶, která navazuje na čl. 6 Smlouvy o Evropské Unii za pomoci článku č. 7, který ustanovil postupy na jejichž základě může Evropská rada pozastavit hlasovací právo jednoho z členských států, pokud se prokáže, že daný stát dlouhodobě porušuje lidská práva a svobody. Na základě návrhu 1/3 členských států či Komise a se souhlasem Evropského parlamentu, může Rada rozhodnout o tom, že došlo k závažnému porušení zásad uvedených v čl. 6. Následně může rozhodnout o pozastavení některých práv – především práv hlasovacích (Besson 2006: 334). Amsterdamská smlouva pokračovala ještě nad rámec prosazování základních práv a svobod, pomocí zavedení normotvorné pravomoci v oblasti boje proti diskriminaci založené na: „*pohlaví, rasovém či etnickém původu, náboženství, postižení, věku či sexuální orientaci*“ (Smekal 2014:86; Wetzel 2013:9). Odkaz na lidská práva lze nalézt i v čl. 49, který uvádí, že stát usilující o členství v Unii, musí respektovat a být zavázán k dalšímu prosazování lidských a základních práv, jak jsou uvedeny v čl. 2 SEU (Smlouva o Evropské Unii 1993).

V návaznosti na kauzu Haider¹⁷, došlo ve Smlouvě z Nice¹⁸ k novelizaci článku 7 SEU. Na základě článku 7 došlo ke vzniku *Network of Experts on Fundamental Rights*, cílem těchto expertů bylo dohlížet na dodržování lidských práv v členských státech. V roce 2007 bylo toto uskupení nahrazeno Agenturou Evropské Unie pro základní práva, avšak její působení se nevztahovalo k článku č. 7, proto Agentura nedisponovala formálními pravomocemi týkajícími se dohlížení nad členskými státy, její role byla spíše poradního rázu (de Búrca 2011:675).

¹⁵ Maastrichtská smlouva byla podepsána 7. února 1992, v platnost vstupuje 1. listopadu 1993 (EUR-lex).

¹⁶ Amsterdamská smlouva byla podepsána 2. října 1997, v platnost vstupuje 1. května 1999 (EUR-lex).

¹⁷ V roce 1999 ve volbách do rakouského parlamentu získala druhé místo se ziskem 26,9 % hlasů, krajně pravicová Svobodomyslná strana Rakouska (FPÖ). Lídrem strany byl Jorg Haider, známý pro své kontroverzní výroky oslavující druhou světovou válku či nacismus. FPÖ byla následně přizvána k vytvoření koalice s Rakouskou lidovou stranou v čele s kancléřem Wolfgangem Schusselem. Tento krok se setkal s odporem ze strany lídru EU, 14 z 15 států EU zavedlo sankce, které vedly k diplomatické izolaci Rakouska, nedošlo však k pozastavení jeho členství (Britannica 2022; Euractiv 2006).

¹⁸ Smlouva z Nice byla podepsána 26. února 2001, v platnost vstupuje 1. února 2003. 9 (EUR-lex).

Naprostu klíčovým momentem v ochraně lidských práv v EU se stalo vypracování uceleného dokumentu v podobě *Listiny základních práv Evropské unie*¹⁹. *Listina* nebyla ze začátku právně ukotvena, to však změnilo přijetí Lisabonské smlouvy²⁰, která ji uznala jako právně závazný dokument primárního práva EU. Samotná *Listina*, která se inspirovala mimo jiné i *Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod*, je složena ze 7 kapitol a obsahuje celkem 54 článků. Dalším důležitým prvkem je její specifická struktura, na rozdíl od jiných lidskoprávních smluv a dokumentů nejsou práva hierarchizována, klade důraz na rovné postavení všech práv. *Listina* zahrnuje nejen základní lidská práva jako je například právo na život či právo na spravedlivý soudní proces, ale zahrnuje také práva ekonomická a sociální (Douglas-Scott 2011: 651; Šišková 2021: 61-64, Weiß 2011:64).

3.2 Nástroje na dodržování lidských práv

Lidská práva a jejich prosazování překračují vnitřní politiky EU a promítají se i do zahraniční politiky ve vztahu se třetími zeměmi. Jedná se jak státy usilující o členství, státy, které s EU pouze spolupracují či mezinárodní organizace (Evropský parlament 2022).

K prosazování lidských práv využívá EU několik nástrojů, patří mezi ně například: politické dialogy, ekonomická diplomacie, programy zaměřené na prosazování demokracie a lidských práv, lidskoprávní klauzule v bilaterálních obchodních dohodách, Evropská politika sousedství a další (de Búrca 2011: 40-41). Dále lze mezi prostředek prosazování lidských práv EU zařadit využití diplomatické demarše a diplomatická prohlášení týkající se konkrétních případů porušování lidských práv (Evropský parlament 2021).

Momentálně vede EU politický dialog týkající se lidských práv s více než 40 zeměmi. Během těchto dialogů se EU primárně zaměřuje na témata týkající se zrušení trestu smrti, ochranu práv žen a dětí, či svobodu slova a projevu (Austria Embassy Washington). V obchodních dohodách se lidskoprávní doložky začaly objevovat v 90. letech. Konkrétně v roce 1995 byl zaveden systém, který podmiňuje zasazení lidskoprávních klauzulí do každé obchodní dohody. Porušení klauzule může vést zavedení sankcí v podobě omezení či pozastavení smlouvy, avšak EU ve většině případů upřednostňuje zapojení konzultačních mechanismů (European Parliament 2019)

Skrze výše zmíněné nástroje může EU podnikat tři typy kroků v prosazování lidskoprávní agendy: 1) uplatnění politické kondicionality, 2) uvalení sankcí, 3) podpora

¹⁹ Vyhlášena 7. prosince 2000 na mezivládní konferenci v Nice (Šišková 2021: 61).

²⁰ Lisabonská smlouva byla podepsána 13. prosince 2007, v platnost vstupuje 1. prosince 2009 (Evropská unie 2022).

dosažení standardů lidských práv za pomoci finančních programů (Mokrá, Janková 94: 2018). Podpora pomocí finančních programů a politická kondicionalita ze strany EU může být označena jako tzv. „*reinforcement by reward*“. Pokud cílový aktér splní podmínky, vyhne se trestu za jejich nedodržení a bude odměněn. Uvalování sankcí může být označeno jako tzv. „*reinforcement by punishment*“, aktérům na základě nesplnění podmínek vznikají dodatečné výdaje (Schimmelfenning 2003:496, Sedelmeier 2006: 121).

Klíčovou změnu přinesl rok 2020, kdy Rada přijala nové nařízení o zavedení globálního režimu sankcí. Režim má poskytnout efektivnější reakce na závažná porušování a zneužívání lidských práv. Sankce se vztahují jak na osoby fyzické, tak na osoby právnické. Pokud EU vyhodnotí, že osoba se podílí či je odpovědná za závažné porušení lidských práv, může na ni uvalit sankce v podobě zákazu vstupu na území EU, zmrazení majetku či zakázat občanům z EU, aby těmto osobám poskytli finanční prostředky (Zichová 2021).

Ve stejném roce byl vydán i *Akční plán v oblasti lidských práv a demokracie* na období 2020-2024, stanovující cíle, které se EU v daném časovém období bude snažit naplnit. Současný akční plán stanovil 5 cílů a to: 1) ochrana a postavení jedinců, 2) budování demokratických společností, 3) podpora globálního systému lidských práv, 4) využití nových technologií, 5) dosažení výsledků skrz kooperaci (Evropský parlament 2022, Evropská rada 2020).

Tyto Akční plány navazují na *Strategický rámec EU pro lidská práva a demokracii* z roku 2012, který vytvořil mechanismy a nástroje k podpoře prosazování lidskoprávní agendy. Důležitou součástí prosazování této agendy je spolupráce s dalšími mezinárodními lidskoprávními organizacemi. EU disponuje od roku 2012 postem zvláštního zástupce EU pro lidská práva, jehož cílem je zvýšit efektivitu a viditelnost politiky EU v oblasti lidských práv, zároveň velice úzce spolupracuje s Evropskou službou pro vnější činnost.

Evropská Unie disponuje i několika finančními nástroji skrze které se snaží podporovat ochranu a rozvoj lidských práv v externích vztazích. Mezi finanční nástroj lze zařadit *Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva*, který v roce 2014 nahradil předchozí *Evropskou iniciativu pro demokracii a lidská práva*. *Evropský nástroj* se skrze financování občanských společností snaží o mezinárodní podporu demokracie a lidských práv, jeho činnost je poměrně nezávislá, k výkonu nepotřebuje souhlas vlád, kterým je finanční pomoc určena. Umožňuje přímo spolupráci s lidskoprávními aktivisty a ne-státními aktéry (Heinrich Böll Stiftung 2022; Mokrá, Janková 2018: 94) Do této skupiny lze dále zařadit poměrně nový, jednotný nástroj financování vnější činnosti EU známý jako *Nástroj pro sousedství a rozvojovou a mezinárodní spolupráci*. Tento nástroj vznikl sloučením deseti stávajících nástrojů financování. Součástí

nástroje je tematický program cílený na ochranu lidských práv a demokracie (Consilium Europa 2020).

Primární motivací pro založení Evropských společenství byla především hospodářská integrace evropských států. Během dlouholetého vývoje se však lidská práva a jejich ochrana postupně stala klíčovým prvkem vnější i vnitřní politiky EU. Změnu postoje EU lze nejlépe demonstrovat na vývoji primárního práva, které se kromě pár výjimek lidskoprávním otázkám téměř nevěnovalo, postupem času byla lidská práva a jejich ochrana ukotvena jako jedna ze základních hodnot, na které je EU postavena. EU působí jako lidskoprávní aktér i v zahraniční politice. K prosazování lidských práv ve vnějších vztazích EU vytvořila vlastní systém nástrojů, skrz které se snaží uplatňovat svůj vliv.

4. Analýza vlivu Evropské Unie na vývoj lidských práv v Turecku

Poslední kapitola se zaměřuje na vztah Evropské Unie a Turecka. Cílem kapitoly je odpovědět na otázku *Jaký je vliv EU v Turecku v oblasti lidských práv?* První podkapitola se věnuje europeizaci a zkoumání vlivu působení europeizace na oblasti lidských práv v Turecku. Druhá podkapitola se věnuje oblasti práv žen a vlivu EU na jejich ochranu v Turecku. Poslední podkapitola se zaměřuje na mechanismy EU k prosazování lidských práv, které jsou využívány přímo v případě Turecka.

4.1 Působení europeizace na oblast lidských práv v Turecku

Europeizace Turecka se v literatuře spojuje především se zahájením přístupového procesu. EU se vyjadřovala k lidskoprávní oblasti ještě předtím, než bylo Turecko uznáno jako oficiální kandidátská země. V 80. letech Evropský parlament vydal 11 rezolucí, ve kterých kritizoval například trest smrti či masové soudní procesy proti demonstrantům. V průběhu 90. let proces europeizace ještě významně nezasahoval do sfér lidských práv a demokratizace (Alpan 2021: 113). Reformy, které v této době probíhaly nebyly natolik významné, vyznačovaly se malým zájmem ze strany Turecka zavázání se demokratickému procesu. Zřejmě nejdůležitější moment představuje summit v Helsinkách v roce 1999, kdy Turecko nabylo kandidátského statusu. Největší rozmach europeizace byl zaznamenán v letech 1999-2004, přičemž v tomto období docházelo k řadě reformních procesů především se zaměřením na demokratizaci a lidská práva (Yılmaz 2016: 89).

V roce 2001 došlo k novelizaci ústavy z roku 1982, bylo schváleno celkem 34 ústavních dodatků týkajících se především lidskoprávní oblasti. Účelem novelizace bylo především přiblížení se politickým, ekonomickým a demokratickým požadavkům EU. Klíčový byl především čl. 13, který ochraňoval omezování základních lidských práv. V tomto období byla hlavním hnacím motorem reformních procesů kondicionalita EU (Tocci 2005: 114; Yüksel 2007: 156).

I přes četné reformy, které iniciovala vládnoucí koalice v čele s tehdejšími premiérem Bulentem Ecevitem, stále existovaly sféry lidských práv jako například menšinová práva či reforma azylové politiky, jež zatím nepodléhaly tlakům europeizace (Börzel, Soyaltin 2012: 14; Yılmaz 2016: 89). Avšak i samotná EU si často vybírala, na které oblasti demokratizace a europeizace Turecka bude klást větší důraz. Proto často stála v popředí témata jako práva kurdské menšiny, pojetí lidských práv jako kompletního celku tedy bylo celou řadu let opomíjeno a zůstávalo bez větší pozornosti (Cebeci 2016: 124). S přijetím reformy souvisela

i jejich správná implementace, proto začaly v Turecku vznikat instituce, které měly tento proces zajišťovat. V roce 2003 proto byla založena Reform Monitoring Group, v čele s místopředsedou vlády, jejímž úkolem bylo monitorovat a usnadňovat proces implementace přijatých reforem. Ve větších městech byly zřízeny komise, které se zabývaly občanskými stížnostmi v lidskoprávních oblastech. V říjnu 2005 byla oficiálně zahájena přístupová jednání, začalo docházet k pozvolnému poklesu reforem, klesal i vliv europeizace. Vláda Turecka uplatňovala podobný postoj jako EU, vybírala si sféry, které chtěla reformovat a další spíše opomíjela. Jedním z důvodů byl i fakt, že před i po započetí přístupových jednání se od některých aktérů a členských států EU začaly objevovat připomínky ohledně tureckého přistoupení. Argumenty poukazyvaly na náboženskou či kulturní odlišnost, nebo se zaměřovaly na ekonomickou vyspělost či jeho geografickou polohu (Piccoli 2005; Tocci 2005: 75).

Důležitým aktérem, který je úzce spjat s procesem europeizace, je strana AKP a její působení na turecké politické scéně. Strana AKP využívala reforem nutných k naplnění přístupových podmínek k upevnění své pozice na politické scéně. V době, kdy v Turecku probíhaly největší reformní procesy, byla turecká společnost EU a vidině členství nakloněna, více než polovina dotázaných, přesně 64 % dotázaných souhlasilo se vstupem do EU, pouze 30 % zastávalo opačný názor. Od roku 2005 lze pozorovat úpadek a zpomalení reformních procesů. Jedním z důvodů je i postoj turecké společnosti, která postupně začala ztrácet zájem o členství. S tímto souvisí i postupný proces narůstajícího euro-skepticismu v zemi, ne všichni byli EU nakloněni, některé společenské a politické sféry vnímaly EU jako hrozbu. Podpora EU klesla v roce 2006 pouze na 57 %. Kondicionalita a její vliv na reformy začal postupně upadat, euroskepticismus rostl i mezi poslanci, kteří předtím zastávali silný pro-evropský postoj (Alpan 2021:121).

Důležitý krok ve snaze přiblížit se ideálům evropských demokracií a hodnotám EU byla nutnost omezení role armády. Toho bylo dosaženo pomocí změny ve strukturách Národní bezpečnostní rady. Jedná se o orgán, který koordinuje bezpečnostní a obrannou politiku. Vznik Národní bezpečnostní rady je spjat s prvním vojenským převratem v roce 1961, také proto byly jeho struktury na armádu navázány. Z tohoto důvodu strana AKP došla k rozhodnutí, které zvýšilo počet zástupců civilního obyvatelstva z 5 na 9, avšak tehdy byl tento krok spíše symbolický a neměl větší efekt na snížení neformálního vlivu armády (Alpan 2021:116, Schimmelfenning 2003: 509). Jako důležitá změna je vnímána novelizace článku 10, který tvrdí, že mezinárodní závazky jsou nadřazeny tureckému právu. Jednalo se o praktický i symbolický krok, který měl symbolizovat důležitost, kterou turecká vláda procesu přistoupení do EU přikládala (Alpan 2021: 122).

Proto další reformní procesy, které probíhaly v období od roku 2007-2010 byly prováděny především za účelem uspokojení domácí politické sféry, spíše než za účelem harmonizace politických sfér a uspokojení EU. Od roku 2011 se strana AKP posouvá směrem k autoritářství, v této době se ministerský předseda Erdoğan, stále více začíná přiklánět k ideologii politického islámu. Hojně kritizovanou se stala justiční reforma, která měla přispět k demokratizaci soudnictví a učinit Ústavní soud více diverzifikovaný. Avšak tato reforma učinila naprostý opak, jelikož nadále zachovala podstatná ustanovení ohrožující nezávislost soudnictví, další přijaté reformy v letech 2013 a 2014 nadále snížily jeho nezávislost na moci výkonné (Alpan 2021:119-120).

Odklon od procesu europeizace směrem k procesu de-europeizace představuje zakročení turecké vlády proti Gezi Park protestům v roce 2013. Brutální potlačení protestů bylo kritizováno ze strany EU. Někteří členové EP jako řešení situace uváděli zrychlení přístupového procesu Turecka, podle nich by to napomohlo procesu demokratizace. Samotný Erdogan řekl, že rozhodnutí EP ohledně záležitosti v Gezi Park neuznává (Girgiç 2018).

Obrovským narušením lidských práv byl i pokus o politický převrat v roce 2016 a následné kroky vlády k omezování lidských práv. EU kroky vlády odsoudila a přijala rezoluci, která se dovolávala po dočasném pozastavení přístupových jednání. Členové EP zároveň přijali rezoluci, která se zasazovala o propuštění více než 99 novinářů a spisovatelů, kteří byli v závislosti na protesty uvězněni, odvolávající se na svobodu slova a tisku. Přímou odpovědí Ankary na přijetí rezoluce byla hrozba o pozastavení migrační dohody s EU (European Parliament 2022). Objevuje se však otázka, zda kroky, které EU podnikla, byly dostatečné.

4.2 Práva žen v Turecku a podpora EU

Práva žen a genderová rovnost jsou jednou z klíčových oblastí politiky lidských práv EU. Klauzule zajišťující nediskriminaci na základě pohlaví a férové platové ohodnocení, lze nalézt už ve smlouvě o založení Evropského hospodářského společenství v roce 1957 (Smlouva o založení EHS 1957). Pro Evropskou Unii je závazek genderové rovnosti velice důležitým i v otázce jejího rozšiřování. I přes to, že feministická hnutí v Turecku fungovala dlouhou dobu předtím, pro tuto oblast představuje klíčový moment nabití kandidátského statusu. Na základě snahy naplnit co nejdříve kritéria pro vstup do EU, se rozběhl reformní proces, který přinesl mnoho změn (Bozkurt 2007: 2-3). V rámci reformního procesu, byl v roce 2003 zaveden pracovní zákon, který zakazoval diskriminaci na

základě pohlaví či nezákonné vyhození ženy v době těhotenství. O rok později byla schválena reforma trestního zákoníku, došlo k novelizaci 30 článků týkající se sexuálních práv a tělesné integrity. Na reformním procesu se velkou částí podílely feministické neziskové organizace a hnutí. Práva žen a s nimi spojené organizace benefitovaly díky procesu europeizace, jelikož to byla právě europeizace, která přinesla zlepšení postavení žen v Turecku a jeho právním systému (New Global Order 2022).

Vše se však změnilo v roce 2011, kdy se vítězná AKP začala ubírat konzervativnějším směrem a tím začal i postupný proces de-europeizace, který měl za výsledek celkový úpadek v této oblasti. I přesto v této době Turecko ratifikovalo *Istanbulskou úmluvu*, podle Yesim Arat (2021) se jednalo pouze o pragmatický krok, za nějž měly schovat konzervativní kroky vlády, která v čele s prezidentem Erdoganem, ženy upozorňovala na to, že jejich hlavní místo je především v domácnosti (Arat 2021:14). Istanbulská úmluva a kroky, které vedly prezidenta Erdogana k odstoupení, jsou detailněji rozebrány v druhé kapitole, avšak je důležité zmínit, jak na tento krok reagovala samotná EU. Předsedkyně Evropské Komise, Ursula von der Leyenová, vyjádřila svou obavu ohledně kroků turecké vlády. Podle ní si ženy a děti zaslouží ochranu ukotvenou v silném právním rámci. Vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnosti politiku Josep Borell vyzval Turecko, aby svůj krok zvážilo a od Úmluvy neodstoupilo, upozornil také na narůstající případy domácího násilí, které vzrostly i z důvodu domácí izolace v rámci boje proti pandemii. Vyjádřil svoji obavu, že by tento krok mohl ovlivnit situaci ohledně ochrany žen a dětí v dalších státech (Business Standard 2021).

EU se snaží o aktivní participaci v ochraně práv žen pomocí financování různých projektů zaměřujících se na tuto problematiku. V roce 2021 se EU spojila s OSN, která spustila tříletý projekt na podporu práv žen a genderové rovnosti v Turecku. Na podporu tohoto projektu, který má za cíl snížit násilí páchané na ženách a dívkách či zlepšit jejich ekonomické postavení, vymezila EU až 4,5 milionu eur. Menší finanční podporu obdrží více než 30 občanských organizací za účelem zesílení jejich institucionálních kapacit (Demirel 2021).

4.3 Podpora lidských práv EU v Turecku pomocí finančních nástrojů

Mezi další důležitý nástroj, skrze který EU uplatňuje svůj vliv na ochranu lidských práv v Turecku, patří finanční programy. Turecko čerpá z několika finančních fondů

a zároveň je důležité je poznamenat, že Turecko je největší odběratel finanční pomoci, kterou EU kandidátským státům poskytuje.

Jedním z finančních programů je *Nástroj předvstupní pomoci*, který byl vytvořen Evropskou komisí na základě reformy předchozích finančních nástrojů a programů, které byly určeny pro finanční podporu kandidátských či potenciálně kandidátských zemí (Delegace EU v Turecku 2022). Na základě zahájení oficiálních vyjednávání v roce 2005 se Turecko kvalifikovalo k získání předvstupní pomoci, která má pomoci zemi seznámit se s procedurami a politikami EU, a především poskytnout finanční pomoc na další rozvoj v předem určených oblastech. První Nástroj předvstupní pomoci byl vytvořen pro období let 2007-2013, Turecko z něj čerpá od samotného začátku. V první fázi fungovalo financování skrz pět komponentů, přičemž oblast lidských práv zastřešovala první komponent, soustředící se na pomoc při transformaci a budování institucí pomocí posílení demokratických institucí, reformy v oblasti jurisdikce, prosazování lidských práv a svobod (Evropská komise 2022, Ministerstvo financí Severní Makedonie 2022).

Druhý NPP byl určen pro období od roku 2014-2020. Tentokrát byl složen ze čtyř komponentů a to 1) podpora politických reforem, 2) podpora ekonomického, sociálního a teritoriálního vývoje, 3) posílení schopnosti splnit závazky plynoucí z členství, 4) upevnění regionální integrace a kooperace. Mezi klíčové oblasti, pro které měly být finance určeny patřila oblast podpory právního státu a lidských práv, především zlepšení soudnictví a podpora prosazování a dodržování lidských práv a svobod (Evropská komise 2022). Celková částka, která měla být Turecku poskytnuta, dosahovala 3,533 miliard eur, avšak v roce 2017 byla částka snížena o 175 milionů. Jako důvod byl uveden odklon Turecka od unijních hodnot. Tímto krokem reagovala EU na turecký politický převrat z roku 2016 a s ním spojené porušování lidských práv a svobod a narůstající vliv autoritářství. Dalším důležitým aspektem, který byl přijat v reakci na zhoršující se situaci, bylo zrušení decentralizačního postupu při rozdělování finanční pomoci. Předtím turecké organizace a instituce disponovaly poměrně velkou svobodou nad financemi a jejich přerozdělováním, avšak kontrolu nad finančními fondy převzala Komise společně s Evropskou delegací v Ankaře. Rozpočet byl snížen i o rok později, v tomto případě o 146,7 milionu eur. Jako důvod Evropská Rada uvedla zhoršující se situaci v oblasti lidských práv, demokracie a právního státu (Burgin 2021: 223).

Podle Özge Zihnioğlu (2021) slouží EU škrty ve finanční podpoře jako politický nástroj k prosazování vlastních zájmů. Dále uvádí, že vzhledem k exodu specialistů

především z oblasti justice, by se měla EU zaměřit na podporu programů, které se budou věnovat jejich školení, jelikož tito zaměstnanci prý budou hrát důležitou roli v dalších reformních procesech (Zihnioğlu 2021: 7-8).

Dalším velice důležitým nástrojem k prosazování lidských práv je *Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva*. Výhodou představuje fakt, že finanční prostředky putují přímo občanským společnostem bez jakéhokoliv souhlasu úřední moci. Pomocí tohoto nástroje EU v Turecku podpořila už více než 150 projektů, které se zaměřovaly například na podporu genderové rovnováhy, práva menšin či svobodu projevu a nezávislá média. V současné době je zaštitěno více než 40 projektů mezi které patří například projekt usilující o dekriminizaci tureckého žurnalistu a svobody projevu, s nímž země dlouhodobě bojuje (Delegace EU v Turecku 2022).

Tento nástroj poskytuje finanční podporu i přímo ochráncům lidských práv působícím na území Turecka. Podpora je velice důležitá, jelikož ochránci lidských práv a lidskoprávní organizace v Turecku sehrávají důležitou roli, avšak občané tyto organizace finančně nepodporují. V letech 2011-2013 bylo na podporu vymezeno 22,16 milionu eur, v období od roku 2014-2020 byla částka navýšena na 37,5 milionu eur. Právě lidskoprávní aktivisté a ochránci sehrávají v turecké společnosti významnou roli. Podpora těchto jedinců a skupin patří mezi jednu z předních priorit vnější politiky EU. V roce 2004 EU přijala *Pokyny na podporu ochránců lidských práv*. Evropská delegace v Turecku a Evropská diplomatická mise v Turecku přijaly v roce 2011 strategii na podporu a obranu ochránců lidských práv, která má za úkol mimo jiné monitorovat jejich situaci či zajišťovat roční setkání s misemi EU, za účelem projednávání současné situace a případného zajištění lokální podpory (Delegace EU v Turecku 2022; Evropská služba pro vnější činnost 2020; Evropská komise 2022).

I přes to, že se EU snaží o prosazování svého vlivu srkze uplatňování vlivu kondicionality, kterou lze pozorovat například na finančních programech vybudovaných pro podporu lidských práv, aktivistů a o lidskoprávních organizací, se situace v zemi značně zhoršuje.

Na základě každoročních zpráv, které vydává organizace Human Rights Watch, lze o současné situaci v Turecku konstatovat, že od roku 2016 došlo k této oblasti k obrovskému propadu. Velký problém stále představuje cenzura, která se nadále dotýká akademiků, novinářů, právníků a ochránců lidských práv. Oblast médií je státem monitorována, spousta zpravodajských zdrojů má vazby na státní aparát. Avšak problémem jsou i sociální média a svoboda projevu na internetu. Stát se snaží o regulaci obsahu na sociálních médiích i za pomoci nově zavedené legislativy. Ta mimo jiné zavedla kvótu, při jejímž dosažení je mediální

platforma povinná v Turecku zřídit svoji pobočku. Tento krok by mohl vést k další snaze turecké vlády o regulaci internetového obsahu. Situace týkající se práv žen a LGBT komunity je také stále horší. Turecko i přes naléhání EU zrušilo svoji účast na Istanbulské deklaraci, ta podle nich „normalizuje homosexualitu“. Členům LGBT bylo už posedmé opětovně zakázáno uspořádat Pride pochod. Zhoršení situace lze pozorovat i v dalších oblastech jako je mučení, potlačování opozice či práva týkající se etnických menšin (HRW 2021, 2022).

Samotná Evropská Unie si uvědomuje velké nedostatky, kterými Turecko v oblasti lidských práv v současné době disponuje. Evropská komise každoročně vydává zprávy, v nichž se zaměřuje na nejzávažnější problémy, se kterými se Turecko v oblasti demokracie a lidských práv potýká. Klíčovým je však postoj a reakce Turecka, které kritice ze strany EU nepřikládá téměř žádnou váhu, jelikož neprojevuje snahu o zlepšení situace. Pokud chce EU nadále prosazovat ideu ochránce lidských práv, je nutné, aby změnila přístup vůči prosazování kondicionality. Jako možné řešení se jeví revize Ankarské dohody, která byla s Tureckem podepsána v 60. letech minulého století. Skrze zrevidovanou dohodu by EU mohla na Turecko vyvíjet větší tlak, jelikož nedodržení pravidel by v této situaci mělo viditelnější důsledky než pouhé pozastavení přístupových vyjednávání. Zároveň by se mohlo jednat o efektivnější řešení, než které představují například politické dialogy (European Commission 2021, Toygür 2022).

Od roku 1999, kdy byl Turecku udělen status kandidátské země prošlo Turecko značnými změnami v politické i společenské rovině. Ve snaze splnit Kodaňská kritéria která jsou nutnou podmínkou vstupu do EU byla zahájena vlna reformních procesů. Ze začátku byly reformní procesy úspěšné, strana AKP se v prvním období své vlády zasadila o změny především v oblasti demokratizace a lidských práv. Postupně se ale v Turecku začala projevovat vlna euroskepticismu a reformní procesy zpomalily. Evropská Unie se od začátku snaží v zemi prosazovat svůj vliv skrz mechanismus kondicionality. Jedním z nástrojů EU jsou i finanční nástroje, jejichž cílem je podpora ochrany lidských práv. Problém, se kterým se však EU potýká je ten, že kroky které směrem k ochraně lidskoprávní oblasti podniká nejsou efektivní a je nutná změna její strategie.

Závěr

Tématem bakalářské práce byla analýza vztahu EU a Turecka v kontextu politiky ochrany lidských práv. Turecko bylo jednou z prvních zemí usilující o členství v *Evropském hospodářském společenství*. Vzájemné vztahy se rozvíjely postupně od 50. let minulého století, podpisem asociační dohody v 60. letech se Turecko dostalo o krok blíže k EU. Nejdůležitějším obdobím byla 90. léta, v roce 1999 Turecko obdrželo status kandidátské země. Důležitou součástí vztahu EU a Turecka vždy byla politika ochrany lidských práv. Pro Evropskou Unii se tato sféra stala klíčovou, i z toho důvodu ji prosazuje i ve své vnější politice. Ve snaze přiblížit se standardům EU a naplnit Kodaňská kritéria, získáním kandidátského statusu Turecko započalo reformní proces cílící především na oblast ochrany lidských práv. I přes to, že v roce 2005 byl zahájena oficiální přístupová jednání a Turecko se posunulo blíže k získání členství, začaly reformy postupně stagnovat a lidskoprávní situace se začala zhoršovat.

Primárním cílem práce byla analýza vlivu EU na vývoj politiky ochrany lidských práv v Turecku. Autorka hledala odpověď na několik výzkumných otázek, a to: *Jaké faktory ovlivňují přístup Turecka k lidským právům? Jaké nástroje využívá EU k ovlivňování politiky ochrany lidských práv v kandidátských zemích? Jaký vliv má Evropská Unie na vývoj ochrany lidských práv v Turecku?*

V první části práce se autorka zaměřila na systematický popis a představení teoretického rámce práce. Europeizace byla v minulosti spojována především s procesem evropské integrace. Postupně se sféra jejího vlivu začala zkoumat i u jiných než členských států. Cílem kapitoly bylo přiblížit a systematicky popsat proces europeizace. Tato oblast se začala rozvíjet především od 90. let, v této době došlo k velkému rozmachu odlišných teorií. Jednu z prvních definic představil Robert Ladrech, ostatní teoretikové se jeho definicí inspirovali a nadále ji obohatili o své poznatky. Důležitou součástí této kapitoly představuje působení vlivu europeizace na kandidátské země. Evropská Unie je v této oblasti schopna šířit svůj vliv skrze přímé a nepřímé mechanismy. Mezi nejdůležitější a neúčinnější mechanismy patří především kondicionalita, kterou EU uplatňuje skrze Kodaňská kritéria. Její vliv se odráží i v oblasti lidských práv.

V druhé kapitole se autorka věnovala Turecku a jeho přístupu k politice ochrany lidských práv. Autorka hledala odpověď na otázku: *Jaké faktory ovlivňují přístup Turecka k lidským právům?* Faktorů, které ovlivňují přístup Turecka lze najít několik. Na začátku vzniku samostatné Turecké republiky byly reformy v oblasti lidských práv spjaty především se snahou zařadit se po bok moderních evropských států. V této době se začala formovat ideologie

kemalismu. Nejdůležitější aspekty z kemalismu představoval sekularismus a nacionalismus. Snaha Atatürka oddělit náboženství a stát vedla k přijetí několika náboženských reforem, které diskriminovaly především muslimské obyvatelstvo. Na základě sekularismu došlo k úpravě legislativy, která povýšila kemalismus na hlavní státní ideologii. Nacionalismus se projevoval především v otázkách práv menšin. Atatürkovým cílem bylo vytvoření homogenního tureckého národa, ostatní etnické menšiny byly značně utlačovány. Dalším klíčovým faktorem je role armády. Především v historii byla vnímána jako symbol ochrany republiky a hodnot kemalismu. Zlomovým obdobím byla 80. léta, kdy došlo k vojenskému převratu, který zavedl vojenskou vládu. Dalším velice významným faktorem představuje strana AKP, která byla iniciátorem lidskoprávních reforem související s přístupovým procesem do EU. Tyto reformy posunuly Turecko o kousek blíže k harmonizaci oblasti lidských práv. Avšak AKP využívala tématiku ochrany lidských práv k ukojení své pozice na politické scéně. I přes to, že v roce 2005 byla zahájena oficiální přístupová jednání, docházelo v zemi k nárůstu euroskepticismu. Od roku 2010 se strana AKP začala přiklánět k autoritářskému způsobu vlády a politickému islámu. Tento krok se postupně projevoval i v oblasti ochrany lidských práv. Přelomovým okamžikem byl rok 2016. Nepovedený armádní převrat vyvrcholil v masivní vlnu perzekuce ze strany vlády, která upevnila svůj autoritářský režim.

Třetí část práce se zaměřila na EU a její postoj v lidských právech. Autorka hledala odpověď na výzkumnou otázku a to: *Jaké nástroje využívá EU k ovlivňování politiky ochrany lidských práv v kandidátských zemích?* Autorka se věnovala systematickému popisu ochrany lidských práv v primárním právu EU. Ze začátku se EU oblasti politiky ochrany lidských práv, kromě určitých výjimek, téměř nevěnovala, primárním cílem byla hospodářská integrace. S rozšiřováním členské základny EU, se otázka lidských práv posouvala na přední příčku agendy EU. V současné době je politika ochrany lidských práv jedním ze základních principů vnější i vnitřní politiky EU. Tento fakt se odráží i na nástrojích, kterými EU pro prosazování lidských práv v kandidátských zemích, disponuje. Mezi tyto nástroje patří například politické dialogy, lidskoprávní klazule v obchodních dohodách, diplomatické demarše a další. EU skrze dané nástroje uplatňuje tři typy kroků, mezi nejčastější patří uplatňování kondicionality. Právě skrze kondicionalitu EU prosazuje „*reinforcement by reward*“. Pokud daná země či aktér splní podmínky, které EU stanovila, je za to následně odměněna. Mezi stěžejní nástroje patří především finanční nástroje jako například *Evropský nástroj pro demokracii a lidské práva*, který přináší financování občanských společností působící konkrétně v dané zemi. Důležitým je i nový *Nástroj pro sousedství a rozvojovou a mezinárodní spolupráci*, jehož součástí je program vytvořený pro ochranu lidských práv.

Poslední část práce analyzuje vztahy Evropské Unie a Turecka. Za pomoci teoretických výstupů z předešlých kapitol, hledala autorka odpověď na otázku: *Jaký vliv má Evropská Unie na vývoj ochrany lidských práv v Turecku?* Vliv EU na vývoj politiky ochrany lidských práv v Turecku lze pozorovat především od konce 90. let. V této době vládnoucí strana AKP iniciovala rozsáhlý reformní proces. Cílem bylo naplnění Kodaňských kritérií a přiblížení se vstupu do EU. Došlo k novelizaci ústavy, vznikly monitorovací skupiny, jejichž úkolem bylo dohlížet nad správnou implementací reforem. Avšak už v této době byl kladen větší důraz na specifické sféry lidskoprávní oblasti, jak ze strany EU, tak ze strany Turecka. Postupně se začala turecká společnost přiklánět k euroskepticismu, vliv Evropské Unie v zemi začal upadat. Klíčovým faktorem ovlivňující současnou situaci je především strana AKP a jejich postupný posun směrem k autoritářskému režimu. EU se v politiku ochrany lidských práv snaží i skrze výše zmíněné finanční nástroje. Turecko je největším recipientem finanční pomoci určenou pro kandidátské státy, i přes to se však situace nadále zhoršuje. V návaznosti na státní převrat z roku 2016 EU reagovala pomocí snížení poskytovaných finančních částek.

Literatura

Akyol, M. (2019, 25. duben) Turkey's Troubled Experiment with Secularism Lessons from Turkey's Struggle to Balance Democracy and Laiklik. *The Century Foundation*. Dostupné z: <https://tcf.org/content/report/turkeys-troubled-experiment-secularism/>

Al Jazeera. (2017, 15. červenec) Turkey's failed coup attempt: All you need to know. *Al Jazeera*. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2017/7/15/turkeys-failed-coup-attempt-all-you-need-to-know>

Amnesty International. (2022). *Universal Declaration on Human Rights*. Amnesty.org. Dostupné z <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/universal-declaration-of-human-rights/>

Council of Europe (2022). *The European Social Charter*. Dostupné z <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter>

Amraoui, A., & Edroos, F. (2018, 5. červen) Why Turkey's military is not what it used to be. *Al Jazeera*. Dostupné z <https://www.aljazeera.com/features/2018/6/5/why-turkeys-military-is-not-what-it-used-to-be>

Arat, Y. (2021). Democratic Backsliding and the Instrumentalization of Women's Rights in Turkey. *Politics & Gender*, 1-31. doi:10.1017/S1743923X21000192

Delegace EU v Turecku. (2022). The EU and Human Rights. *Avrupa.info.tr*. Dostupné z <https://www.avrupa.info.tr/en/eu-and-human-rights-767>

Austria Embassy Washington. (2022). *EU Human Rights Dialogues*. Dostupné z <https://www.austria.org/eu-human-rights-dialogue>

Balcioglu, E. (2021). Human Rights in Turkey: Past, Present and Future. In: Aydin, H., Langley, W. (eds) *Human Rights in Turkey. Philosophy and Politics - Critical Explorations*, vol 15. Cham: Springer https://doi.org/10.1007/978-3-030-57476-5_2

Bellafiore, R. (2016). *Turkey's Great Leap Forward: Atatürk's Reforms and the Rise of Political Islam*. Dostupné z <https://shareok.org/bitstream/handle/11244.46/84/4-JGA-2016-Robert-Bellafiore.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Börzel, T., & Soyaltin, D. (2012) *Europeanization in Turkey. Stretching a Concept to its Limits?* Dostupné z https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/37173/ssoar-2012-borzel_et_alEuropeanization_in_TurkeyStretching_a_Concept.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2012-borzel_et_al-Europeanization_in_TurkeyStretching_a_Concept.pdf

Britannica (2014, 14. říjen). *türbe*. *Encyclopedia Britannica*. Dostupné z <https://www.britannica.com/topic/turbe>

Britannica. (2021, 15. listopad). *hat*. *Encyclopedia Britannica*. Dostupné z <https://www.britannica.com/topic/hat>

Besson, S. (2006) Towards A Post-National Human Rights Institution?. *Human Rights Law Review*, 6 (2), 323–360. Dostupné z https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02516239/file/BESSON_S._-_The_European_Union_and_Human_Rights.pdf

Bürgin, A. (2021). The European Commission's Role in EU–Turkey Relations. In: Reiners, W., Turhan, E. (eds) *EU-Turkey Relations*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0_9

Business Standard (2021, 21. března). EU calls Turkey to reverse decision to leave treaty on women's rights. *Business-standard.com* Dostupné z https://www.business-standard.com/article/international/eu-calls-turkey-to-reverse-decision-to-leave-treaty-on-women-s-rights-121032100112_1.htm

Çakmak, C. (2003). Human Rights, The European Union and Turkey. *Turkish Journal of International Relations*, 2(3&4), 63-90. Dostupné z <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19426>

Casier, M. (2009) Contesting the 'Truth' of Turkey's Human Rights Situation: State-Association Interactions in and outside the Southeast. *European Journal of Turkish Studies*, 6(10), 1-19. DOI : 10.4000/ejts.4190

Daily Sabah. (2013, 2. června). *Turkey's democracy fortified through Article 35 amendment*. Dostupné z <https://www.dailysabah.com/turkey/2013/07/02/turkeys-democracy-fortified-through-article-35-amendment>

Dančák, B., Fiala P., & Hloušek V. (2005) Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace. In Dančák, Břetislav, Petr Fiala a Vít Hloušek. Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu. 1. vyd. Brno: IIPS, s. 11-25.

de Búrca, G. (2011). The Road Not Taken: The European Union as a Global Human Rights Actor. *The American Journal of International Law*, 105(4), 649-693. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/10.5305/amerjintlaw.105.4.0649?seq=1>

Diner, C., & Toktaş Ş. (2010) Waves of feminism in Turkey: Kemalist, Islamist and Kurdish women's movements in an era of globalization, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1) 41-57, DOI: 10.1080/19448950903507388

Dorransoro, G., & Gourisse, B. (2015). The Turkish Army in Politics: Institutional Autonomy, the Formation of Social Coalitions, and the Production of Crises. *Revue Française de Science Politique*, 65(4), 67–88. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/revfranscipoleng.65.4.67?seq=1>

Douglas-Scott, S. (2011). The European Union and Human Rights after the Treaty of Lisbon. *Human Rights Law Review*, 11(4), 645–682, <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngr038>

Dyson, K., & Goetz, K. (2003). Living with Europe: power, constraint, and contestation. In: Dyson, K., Fewster H., Goetz K. (ed.) *Germany, Europe and the Politics of Constraint*, Proceedings of the British Academy, vol. 119. Oxford: Oxford University Press, 3-36.

Euractiv. (2006, 11. ledna). Austria's Haider affair gave the EU an 'emergency brake'. Euractiv.com. Dostupné z <https://www.euractiv.com/section/eu-priorities-2020/news/austria-s-haider-affair-gave-the-eu-an-emergency-brake/>

EUR-lex. (2022). Amsterodamská smlouva. *Eur-lex.eu*. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM:4301858>

EUR-lex. (2022). Jednotný evropský akt. *Eur-lex.eu*. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027>

EUR-Lex. (2022). Přístupová kritéria (kodaňská kritéria). *Eur-lex.europa.eu*. Dostupné z https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM:accession_criteria_copenhagen

EUR-Lex. (2022). Smlouva o založení Evropského společenství uhlí a oceli, Smlouva o ESUO. *Eur-lex.europa.eu*. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=legissum:xy0022>

EUR-lex. (2022). Niceská smlouva. *Europarl.europa.eu*. Dostupné z <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/cs/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice>

European Commission (2022). Turkey. *European Commission*. Dostupné z: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/turkey_en

European Parliament (2019, červenec). Human rights in EU trade agreements, The human rights clause and its application. *Europarl.europa.eu*. Dostupné z <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/86031/Study.pdf>

Evropská Rada (2020). *Rada schválila závěry k Akčnímu plánu EU pro lidská práva a demokracii na období 2020-2024*. Dostupné z <https://www.consilium.europa.eu/cs/press/press-releases/2020/11/19/council-approves-conclusions-on-the-eu-action-plan-on-human-rights-and-democracy-2020-2024/>

Evropská služba pro vnější činnost (2020). *The EU has a new powerful tool to protect human rights: the EU global human rights sanctions regime*. Dostupné z https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-has-new-powerful-tool-protect-human-rights-eu-global-human-rights-sanctions-regime-0_en

Evropský parlament. (2022). *Lidská práva*. Dostupné z <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/165/lidska-prava>

Fiala, P., Hloušek V., Pitrová M., Pšejka P., & Suchá P. (2006). Evropeizace politických stran a zájmových skupin: základní problémy a směry analýzy. *Politologický časopis*. 13 (1), 3-26. Dostupné z: https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2006/1/Polcas_2006_1_pp_3_26.pdf

Frank Schimmelfennig, (2007). Europeanization beyond Europe. *Living Rev. Euro. Gov.* 2(1) Dostupné z <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-1>

Girgiç, C. (2018, 18. leden). Turkey, MEPs debate speeding up EU talks. *Euractiv.com*. Dostupné z <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/concerned-about-turkey-meps-debate-speeding-up-eu-talks/>

Graziano, P. & Vink M. (2013). Europeanization: Concept, Theory, and Methods. 10.1093/hepl/9780198737391.003.0003. In book: *The Member States of the European Union* (pp.31-54) Oxford University Press Editors: Simon Bulmer, Christian Lesquene

Greer, S., & Williams, A. (2009). Human Rights in the Council of Europe and the EU: Towards "Individual", "Constitutional" or "Institutional" Justice? *European Law Journal*, 15(4), 462-281.

Gwiazda, A. (2002). *EUROPEANISATION in Candidate Countries from Central and Eastern Europe*. Dostupné z http://aei.pitt.edu/737/1/C2W3_Gwiazda.pdf

Hafezi, P. (2013, 27. června). Turkey's Erdogan seeks to further curb army power. *Reuters*. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-military-idUSBRE95Q0YH20130627>

Hahn, J. (2018, 28. května) Remembering the Gezi Park protests and the dream of a different Turkey. *DW.com*. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/remembering-the-gezi-park-protests-and-the-dream-of-a-different-turkey/a-43952443>

Heinrich Böll Stiftung (2022). *The European Instrument for Democracy and Human Rights*. Dostupné z <https://eu.boell.org/en/european-instrument-democracy-human-rights>

History of Human Rights Association (IHD) (2008, 13. března). *Idh.org*. Dostupné z <https://ihd.org.tr/en/history-of-human-rights-association-ihd/>

Howell, K (2002). *Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies*. Dostupné z <http://aei.pitt.edu/1720/>

Howell, Kerry E. (2004): Identifying Conceptualisations of Europeanization: Developing Methodological Approaches. *Queen's University On-Line Journal*, 5 (3) Dostupné z

<http://www.qub.ac.uk/schools/SchoolofPoliticsInternationalStudiesandPhilosophy/FileStore/EuropeanisationFiles/Filetoupload,38403,en.pdf>

Choukroune, L., & Gulel D. (2021, 24. března) Turkey: Erdoğan's decision to pull out of Istanbul Convention has put him in opposition to women. *The Conversation*. Dostupné z <https://theconversation.com/turkey-erdogans-decision-to-pull-out-of-istanbul-convention-has-put-him-in-opposition-to-women-157753>

International Helsinki Federation for Human Rights (2006). *International Helsinki Federation Annual Report on Human Rights Violations*. Dostupné z <https://www.refworld.org/docid/469392840.html>

International Organizations. (2022) Ministry of Foreign Affairs. Dostupné z: <https://www.mfa.gov.tr/sub.en.mfa?7cafe2ef-78bd-4d88-b326-3916451364f3>

Kurban, D. (2020). *Limits of Supranational Justice: The European Court of Human Rights and Turkey's Kurdish Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ladrech, R. (1994). Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 32: 69-88. doi.org/10.1111/j.1468-5965.1994.tb00485.x

McCarthy, J. (1997). *The Ottoman Turks: An Introductory History*. London: Routledge

Amraoui, A., & Edroos, F. (2018, 5. června) Why Turkey's military is not what it used to be. *Al Jazeera*. Dostupné z <https://www.aljazeera.com/features/2018/6/5/why-turkeys-military-is-not-what-it-used-to-be>

Ministry of Finance of the Republic of North Macedonia. (2022). Component I: Transition Assistance and Institution Building Component (TAIB). *Cfcd.finance.gov.mk*. Dostupné z https://cfcd.finance.gov.mk/?page_id=4825&lang=en

Mokrá, L., & Janková, K. (2018). EU as a human rights actor?. *Bratislava Law Review*, 2(2), 91–105. <https://doi.org/10.46282/blr.2018.2.2.117>

Nereid, C. (2011). Kemalism on the Catwalk: the Turkish Hat Law of 1925, *Journal of social history*, 44(3), 722-723. DOI:10.1353/jsh.2011.0003

New Global Order (2022). Evolution of Women's Rights in Turkey: The Fall of a Democracy. Dostupné z <https://thenewglobalorder.com/world-news/evolution-of-womens-rights-in-turkey-the-fall-of-a-democracy/>

Olsen, Johan. (2002). The Many Faces of Europeanization. *Journal of Common Market Studies*. 40 (5), 921-952. doi:10.1111/1468-5965.00403.

Öney, S. (2019, 10. prosince). People's perceptions on human rights in Turkey. Dostupné z: <https://www.duvarenglish.com/columns/2019/12/10/peoples-perceptions-on-human-rights-in-turkey>

Piccoli, W. (2005). *Enhancing Turkey's EU Membership Prospects via Securitizing Moves: The Role of Turkish NGO's in the Country's Europeanization*. Dostupné z http://www.hks.harvard.edu/kokkalis/GSW7/Piccoli%20_paper_.pdf.

Radaelli, C. (2000). Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change. *European Integration Online Papers*. 4(8) doi.org/4.10.2139/ssrn.302761.

Rincón-Eizaga, L. (2008). Human Rights in the European Union. Conflict Between the Luxembourg and Strasbourg Courts. Regarding Interpretation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. *International Law*, 11, 119-154.

Sartori, G. (1970). Concept Misformation in Comparative Politics. *The American Political Science Review*, 64(4), 1033–1053. <https://doi.org/10.2307/1958356>

Sedelmeier, U. (2006). *Europeanisation in new member and candidate states*. *Living Reviews in European Governance*, 1(3), 3-34. Dostupné z <http://www.europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2006-3/download/lreg-2006-3Color.pdf>

Sedelmeier, U. (2006). *Europeanisation in new member and candidate states*. *Living Reviews in European Governance*, 1(3), 3-34. Dostupné z <http://www.europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2006-3/download/lreg-2006-3Color.pdf>

Schimmelfennig, F. (2010). Europeanisation Beyond the Member States. *Zeitschrift für Staats- und Europawissenschaften*. 8 (3). DOI: 319-339. 10.5771/1610-7780-2010-3-319.

Schimmelfennig, F., Engert S., & Knobel H. (2003) Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey. *Journal of Common Market Studies*, 41(3), 495-518.

Smekal, H. (2014). Pronikání lidských práv do agendy Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, 4(2014), 81-101. Dostupné z <https://eds.s.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=0fb1650b-10ee-b5bc-1802ef7933bc%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWlwLHN0aWImYXV0aHR5cGU9c2hpYiZsYW5nPWZzJnNpdGU9ZWRzLWxpdmUmc2NvcGU9c2l0ZQ%3d%3d#AN=100358450&db=e5h>

Smismans, S. (2010). The European Union's Fundamental Rights Myth. *Journal of Common Market Studies*, 48, 45-66. 10.1111/j.1468-5965.2009.02041.x.

Smlouva o Evropské unii / Maastrichtská smlouva. (2022). *Europarl.europa.eu*. Dostupné z <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/cs/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>

Smlouva o založení EHS (1957): Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství. Dostupné z https://www.senat.cz/senat/evropa/dokumenty_ke_stazeni/smlouva_o_zalozeni_ehs.pdf

Stockholm Centre for Freedom. (2022). *Human rights in Turkey: 2021 in review*. Dostupné z <https://stockholmcf.org/human-rights-in-turkey-2021-in-review/>

Straw, D. (2013). *Human Rights Violation in Turkey: Rethinking Sociological Perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Šišková, N. (2021). *Lidskoprávní mechanismy na úrovni EU a otázky související*. Strašnice: Wolters Kluwer

Terzi, Ö. (2005). Europeanisation of foreign policy and candidate countries: a comparative study of greek and turkish cases. *Politique européenne*, 17(3), 113-136. <https://doi.org/10.3917/poeu.017.0113>

Toygür, I. (2022). A New Way Forward for EU-Turkey Relations. *Carnegie Europe*.
<https://carnegieeurope.eu/2022/01/26/new-way-forward-for-eu-turkey-relations-pub-86264>

Turkey. Events of 2021. (2022). Human Rights Watch. Dostupné z <https://www.hrw.org/world-report/2022/country-chapters/turkey>

Weiß, W. (2011). Human Rights in the EU: Rethinking the Role of the European Convention on Human Rights After Lisbon. *European Constitutional Law Review*. 7, 64 - 95.
10.1017/S157401961110005X.

Wetzal, J. (2011). *The EU as a 'Global Player' in Human Rights?* London: Routledge

Zambrana, M. (2021, 1. zaří) Turkey takes a step backwards on violence against women. *Equaltimes.org*. Dostupné z: <https://www.equaltimes.org/turkey-takes-a-step-backwards-on?lang=en#.YmscOdpBxnK>

Zemanová, Š. (2007). Výzkum europeizace – aktuální problémy a perspektivy. *Mezinárodní vztahy*, 42 (2), 29- 51.

Zihnioğlu, Ö. (2019, 24. říjen) The Legacy of the Gezi Protests in Turkey. *Carnegie Europe*. Dostupné z <https://carnegieeurope.eu/2019/10/24/legacy-of-gezi-protests-in-turkey-pub-80142>

Zichová, K. (2021, 11. listopad). EU chce svět, který ctí lidská práva. Páky na to má, jsou ale omezené. *Euractiv.cz*. Dostupné z <https://euractiv.cz/section/evropska-unie-a-svet/news/eu-chce-svet-ktery-cti-lidska-prava-paky-na-to-ma-jsou-ale-omezene/>

Zürcher, E. (2004) *Turkey: A Modern History*. Londýn: I.B.Tauris

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá analýzou vztahu EU a Turecka v kontextu politiky ochrany lidských práv. Cílem práce je zanalyzovat vliv EU na vývoj ochrany lidských práv v Turecku. Sekundárním cílem je systematický popis nástrojů EU k vytváření tlaku na ochranu lidských práv ve třetích zemích a identifikace faktorů, které jsou v Turecku klíčové pro přístup k ochraně lidských práv. Práce je členěna do čtyř hlavních kapitol. První kapitola práce se věnuje konceptu europeizace. Přináší systematický popis teoretických východisek, představuje klíčové autory a jejich myšlenky. V druhé části se zaměřuje na proces europeizace ve třetích zemích. Druhá kapitola se zabývá Tureckem a jeho přístupem k problematice ochrany lidských práv. V této části je nejprve popsán vývoj a klíčové milníky lidskoprávní oblasti v Turecku. Další část hledá a popisuje faktory, které ovlivňují přístup Turecka k ochraně lidských práv. Třetí kapitola se věnuje Evropské Unii a lidským právům. Zkoumá, jak se vyvíjelo ukotvení lidských práv v primárním právu EU. Následně se věnuje nástrojům, skrze které Evropská Unie vymáhá dodržování lidských práv. Poslední kapitola pracuje s výstupy z předchozích kapitol a analyzuje jaký je vliv Evropské Unie při prosazování ochrany lidských práv v Turecku.

Klíčová slova: Turecko, Evropská Unie, lidská práva, europeizace, AKP

Abstract

The bachelor thesis analyses the EU-Turkey relation in the context of human rights protection. The aim of the thesis is to analyse the influence of the EU on the development of human rights protection in Turkey. A secondary objective is to systematically describe the EU's instruments to create pressure for human rights protection in third countries and to identify the factors that are key to the approach to human rights protection in Turkey. The thesis is divided into four main chapters. The first chapter of the thesis focuses on the concept of Europeanization. It provides a systematic description of the theoretical background and introduces key authors and their ideas. The second section focuses on the process of Europeanization in third countries. The second chapter deals with Turkey and its approach to the issue of human rights protection. This section firstly describes the development and key milestones of human rights in Turkey. The next section searches for and describes the factors that influence Turkey's approach to human rights protection. The third section focuses on the European Union and its approach to human rights. It examines how the anchoring of human rights in EU primary law has evolved. Then it examines the instruments through which the

European Union enforces human rights. The last chapter works with the outputs of the previous chapters and analyses how the European Union has been influential in enforcing the protection of human rights in Turkey.

Keywords: Turkey, European Union, human rights, Europeanization, AKP